

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ ХУЛІГАНСТВА,
ПОЄДНАНОГО ІЗ ОПОРОМ ПРАЦІВНИКУ ПОЛІЦІЇ
ПІД ЧАС ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ

Методичні рекомендації

*За загальною редакцією
доктора юридичних наук, доцента
В. В. Шаблистога*

Дніпро
Видавець Біла К. О.
2019

УДК 343.343.3(477)(072)

ББК 67

Г 15

*Рекомендовано до друку Науково-методичною радою
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
(протокол № 4 від 20 грудня 2018 р.)*

Рецензенти:

Лисенко В. О. – канд. юрид. наук, суддя Амур-Нижньодніпровського районного суду м. Дніпропетровська;

Школа С. М. – канд. юрид. наук, доц., завідувач кафедри публічного права Інституту гуманітарних і соціальних наук Національного технічного університету «Дніпровська політехніка».

Галемін О. А.

Г 15 Особливості кваліфікації хуліганства поєданого із опором працівнику поліції під час охорони громадського порядку / О. А. Галемін, А. І. Терещенко, В. В. Шаблистий ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, доц. В. В. Шаблистого. – Дніпро : Видавець Біла К. О., 2019. – 63 с.

У методичних рекомендаціях науково обґрунтовано положення щодо особливостей кваліфікації хуліганства поєданого із опором працівнику поліції під час охорони громадського порядку.

Видання розраховано на науковців, викладачів, аспірантів (ад'юнктів), здобувачів закладів вищої освіти, в яких готують правників, співробітників правоохоронних органів, прокуратури та суду, а також на усіх, хто цікавиться розвитком наук кримінально-правового циклу.

УДК 343.343.3(477)(072)

ББК 67

ЗМІСТ

Вступ.....	4
1. Об'єктивні ознаки хуліганства поєднаного із опором працівнику поліції під час охорони громадського порядку	6
2. Суб'єктивні ознаки хуліганства поєднаного із опором працівнику поліції під час охорони громадського порядку	38
Перелік рекомендованих нормативно-правових актів та літератури.....	59

ВСТУП

У Конституції України забезпечення громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам віднесено до однієї із виняткових обставин щодо обмеження прав і свобод людини і громадянина. Наведене положення Основного Закону Української держави знайшло своє відображення і у КК України, що має своїм завданням у тому числі і правове забезпечення охорони громадського порядку та моральності.

Події останніх років в Україні свідчать про небувалу активізацію громадянського суспільства, що супроводжується реалізацією права на мирні зібрання та вільне вираження своїх поглядів та переконань. Подібні заходи нерідко переростали у сутички із представниками влади, які виконували обов'язки з охорони громадського порядку. Перевищення влади та службових повноважень окремими представниками правоохоронних органів під час цих подій в тому числі призвели до кризи поваги до особи, наділеною владними повноваженнями. Майже звичними стали повідомлення у засобах масової інформації про образу, нанесення побоїв, заподіяння тілесних ушкоджень певного ступеня тяжкості працівнику міліції (поліції), військовослужбовцю, іншим особам, які намагалися припинити певні хуліганські діяння. Більш того, правова оцінка таких випадків дуже часто обмежується або ст.ст. 173, 185 КУпАП, або ст. 342 та ст. 343 КК України, що призвело до штучно створеної конкуренції між вказаними статтями та ст. ст. 121-126, 345 та ч. 3 ст. 296 КК України.

Частина 3 ст. 296 КК України передбачає відповідальність за хуліганство, якщо воно було вчинене особою, раніше судимою за хуліганство, чи пов'язане з опором представникові влади або представникові громадськості, який виконує обов'язки з охорони громадського порядку, чи іншим громадянам, які припиняли хуліганські дії. Відносно часте застосування цієї норми на практиці (без врахування спеціального рецидиву) також зумовило обрання саме такої теми дослідження.

Згідно з даними МВС України, протягом 2011 р. порушено 8128 кримінальних справ за ст. 296 КК України, протягом 2012 р. – 7159. Згідно з даними Генеральної прокуратури України, протягом 2013 р. відкрито 6258 кримінальних проваджень, з яких вручено повідомлення про підозру 3106 особам; протягом 2014 р. – 4859, з яких вручено повідомлення про підозру 2023 особам; протягом 2015 р. – 4070, з яких вручено повідомлення про підозру 1724 особам, протягом 11-ти місяців 2016 р. – 3938, з яких вручено повідомлення про підозру 1401 особам.

Відповідно до даних ДСА України, протягом 2011-2015 рр., першого півріччя 2016 р. за вчинення хуліганства засуджено 15192 особи (2011 р. – 4309, 2012 р. – 4085, 2013 р. – 2913, 2014 р. – 1983, 2015 р. – 1348, 6 місяців 2016 р. – 557). За вчинення злочину, передбаченого ч. 3 ст. 296 КК України (без врахування раніше засуджених осіб за вчинення хуліганства) за цей же

період засуджено 1190 осіб (2011 р. – 353, 2012 р. – 303, 2013 р. – 237, 2014 р. – 151, 2015 р. – 95, 6 місяців 2016 р. – 51).

Крім явної диспропорції між виявленими злочинами, особами, які їх вчинили та реально засудженими, привертає увагу той факт, що найбільш поширеним хуліганство є серед жителів Дніпропетровської, Донецької та Луганської областей, що вимагає при розробці запобіжних заходів врахування регіональних особливостей.

Слід зазначити, що проблеми кримінальної відповідальності за хуліганство постійно досліджувались, їм присвячено значну кількість наукових праць таких учених, як П. П. Андрушко, М. І. Бажанов, А. В. Байлов, Ю. В. Баулін, С. Ф. Денисов, В. Т. Дзюба, І. М. Даньшин, І. Я. Козаченко, І. М. Копотун, М. Й. Коржанський, В. В. Кузнецов, М. Т. Куц, В. А. Ломако, П. С. Матишевський, П. П. Михайленко, В. О. Навроцький, М. Л. Наклович, Г. І. Піщенко, Ю. М. Ткачевський, А. П. Тузов, Є. В. Фесенко, М. І. Харонюк, В. В. Шаблистий, С. С. Яценко та ін.

Дисертаційні дослідження з цього питання в Україні після 2001 року здійснили В. В. Налуцишин (2008 р.), в якому основну увагу приділено кримінально-правовій характеристиці складу злочину, передбаченого ст. 296 КК України, Л. О. Кузнецова (2011 р.), яка основну увагу зосередила на вивченні зарубіжного досвіду протидії хуліганству та О. А. Івахненко (2015 р.), який дослідив відповідальність за хуліганські діяння у статтях Особливої частини КК України. На рівні докторської дисертації проблеми кримінально-правової охорони громадського порядку та моральності дослідив В. В. Кузнецов (2013 р.).

Разом з тим, значна поширеність хуліганства та такого його виду як пов'язаного з опором представників влади або представників громадськості, який виконує обов'язки з охорони громадського порядку, чи іншим громадянам, які припиняли хуліганські дії в усіх регіонах і населених пунктах України, наявність тенденції до подальшого поширення цього явища при неефективному застосуванні судами та правоохоронними органами ст. 296 КК України (зменшення в рази кількості засуджених осіб), недостатня теоретична розробленість проблеми кримінальної відповідальності за досліджуваний злочин, зумовили проведення такого монографічного дослідження.

1. Об'єктивні ознаки хуліганства поєднаного із опором працівнику поліції під час охорони громадського порядку

Вчення про об'єкт злочину є однією з найважливіших проблем у науці кримінального права, оскільки від з'ясування сутності об'єкта злочину та визначення його поняття залежить правильне розв'язання багатьох питань кримінально-правового регулювання. Виступаючи системоутворюючим елементом складу злочину, об'єкт дозволяє розкрити соціальну сутність злочину та встановити його суспільно небезпечні наслідки. Крім того, як справедливо зазначають науковці, об'єкт злочину надає можливість виробити підстави й критерії вибору об'єктів кримінально-правової охорони і засобів їх захисту, а також оптимальні правила побудови законодавства про кримінальну відповідальність та кваліфікації злочинів¹.

У ч. 1 ст. 2 КК України закріплено половинчасте положення науки кримінального права про те, що єдиною підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину. Половинчасте тому, що є вказівка на склад злочину без розкриття його змісту, що породжує іноді навіть діаметрально протилежні точки зору з цього приводу. Аксиоматичним є те, що склад злочину утворюють чотири елементи:

- 1) об'єкт злочину;
- 2) об'єктивна сторона злочину;
- 3) суб'єкт злочину;
- 4) суб'єктивна сторона злочину.

Враховуючи логіку дослідження від загального до конкретного, почнемо з об'єкта злочину.

Питання про визначення об'єкта хуліганства, на наш погляд, залишається не вирішеним і дискусійним. Адже саме об'єкт дає змогу визначити соціальну сутність злочину, з'ясувати його суспільно небезпечні наслідки, сприяє правильній кваліфікації діяння, а також відмежуванню його від суміжних суспільно небезпечних посягань².

Відсутність законодавчого закріплення поняття складу злочину та його елементів, крім суб'єкта злочину, змушує кожного дослідника звертатися до короткої характеристики теоретичних положень з тим, щоби точно описати ознаки досліджуваного злочину. У нашому випадку для розкриття змісту об'єкта хуліганства, пов'язаного з опором представникові влади або представникові громадськості, який виконує обов'язки з охорони громадського порядку, чи іншим громадянам, які припиняли хуліганські дії, потрібно висловити обґрунтовану точку зору щодо приєднання до певної

¹ Тацій В. Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві : монографія / В. Я. Тацій. – Х. : Право, 2016. – С. 5.

² Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / В. І. Борисов, В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. – 5-е вид., перероб. і допов. – Х. : Право, 2015. – С. 110.

концепції об'єкта злочину. Вироблення власного підходу явно виходить за межі нашого дослідження.

Оптимальним, на нашу думку, є така класифікація точок зору вчених щодо об'єкта злочину, здійснена В.К. Грищуком:

1) об'єкт злочину – охоронювані кримінальним законом суспільні відносини (В.Я. Тацій, М.Й. Коржанський, М.І. Бажанов, А.В. Савченко, Б.О. Кириш, В.О. Навроцький, Н.О. Гуторова, Ю.Л. Шевцов та ін.);

2) об'єкт злочину – соціальні блага (цінності), що охороняються кримінальним законом (П.С. Матишевський, Є.В. Фесенко, С.Б. Гавриш);

3) об'єкт злочину – людина незалежно від віку, розумового розвитку, соціального статусу і т.д. (Г.П. Новосолов);

4) об'єкт злочину – окремі особи або багато осіб (І.Я. Козаченко, З.А. Незнамова);

5) об'єкт злочину – охоронювані кримінальним законом соціально значимі цінності, інтереси, блага (А.В. Пашковська, А.В. Наумов);

6) об'єкт злочину – суспільні відносини, які є відповідним порядком, встановленими приписам правових норм, а також соціальні блага (Г.В. Чеботарьова);

7) об'єкт злочину двоякий – соціальна оболонка є завжди першим об'єктом, а всі інші об'єкти перебувають всередині цієї оболонки (В.М. Трубніков);

8) об'єкт злочину – охоронюваний кримінальним законом порядок суспільних відносин (О.М. Костенко, П.П. Андрушко, А.В. Ландіна)³.

Вважаємо слушною точку зору тих вчених, які зазначають, що об'єкт злочину потрібно розуміти у вузькому (суспільні відносини, що охороняються кримінальним законом, суб'єктам яких завдана істотна шкода або створена загроза її заподіяння) і широкому значенні (елемент складу злочину, що охоплює суспільні відносини, які охороняються кримінальним законом, суб'єктам яких завдана істотна шкода або створена загроза її заподіяння (обов'язкова ознака), а також включає в себе потерпілого від злочину та предмет злочину (факультативні ознаки)). Не потрібно заперечувати права на існування будь-якої концепції об'єкта злочину. Очевидно не існує (і, мабуть, не може існувати) універсальної теорії (концепції об'єкта злочину). Тому власну позицію не слід розглядати як «істинну останньої інстанції». Треба з повагою ставитися до юридичної наукової спадщини – дореволюційної, радянської, а також до поглядів сучасних юристів⁴.

У якості обґрунтування використання нами концепції об'єкта злочину як суспільних відносин використаємо твердження В.В. Шаблістого стосовно того, що проблеми об'єкта злочину та його структури мають суперечливий та

³ Грищук В. К. Кримінальне право України : Загальна частина : навч. посіб. для студентів юрид. фак. вищ. навч. закл. / В. К. Грищук. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2006. – С. 165.

⁴ Музика А. А. Предмет злочину: теоретичні основи пізнання : монографія / А. А. Музика, Є. В. Лащук. – К. : ПАЛИВОДА А. В., 2011. – С. 15, 56.

дотепер дискусійний характер, оскільки саме визнання об'єкта злочину суспільними відносинами може стати причиною виникнення дискусії, яка допоможе зняти проблемність визначення безпосередніх об'єктів будь-яких злочинів. Більше того, суспільні відносини як об'єкт злочинів розглядаються у своїй більшості в межах загальної частини кримінально-правової науки, оскільки більшість авторів, будучи прихильниками зазначеної концепції, досліджують окрему норму Особливої частини кримінального закону та вказують на конкретні або блага, або цінності, або на права та свободи, або сфери життєдіяльності людей, на які посягає злочин⁵.

В.С. Ковальський зазначає, що об'єкт злочину можна встановлювати в самому загальному плані, а можна і більш детально. Тобто:

— загалом визначити, чи підлягають певні соціальні блага, цінності кримінально-правовій охороні, тобто визначити, чи можуть вони виступати об'єктом якогось злочину і чи певний злочин їх порушив;

— уточнити, на яку групу соціальних благ, цінностей вчинене посягання;

— визначити, який конкретно об'єкт порушується внаслідок вчинення певного злочину і чи мало місце його порушення при вчиненні даного злочину. Об'єкти, які виділяються таким чином, прийнято називати загальним, родовим та безпосереднім. При цьому, загальний об'єкт – це вся сукупність суспільних відносин (правовідносин, інтересів, цінностей благ тощо), які порушуються злочинами, на які врешті-решт посягає будь-який злочин; об'єкт є спільним для всіх злочинів і кожного злочину. Тому загальний об'єкт однаковий у будь-якому злочині. Родовий об'єкт становить собою групу подібних за своїми родовими ознаками суспільних відносин (правовідносин, інтересів, цінностей, благ тощо), на які посягають злочини певного виду. Зазвичай – це злочини, передбачені одним розділом чи главою особливої частини КК. Під безпосереднім об'єктом злочину розуміють окремі суспільні відносин (правовідносини, інтереси, цінності, блага тощо), які порушуються тим чи іншим злочином і задля охорони яких існує певна стаття особливої частини КК. З цього випливає, що безпосередній об'єкт будь-якого злочину відрізняється від безпосередніх об'єктів інших злочинів – немає злочинів, безпосередні об'єкти яких повністю збігаються⁶.

У науці кримінального права найбільш поширеною є триступенева класифікація об'єктів «за вертикаллю». На її підставі об'єкт поділяють на: загальний, родовий та безпосередній. Така класифікація ґрунтується на співвідношенні філософських категорій «загального», «особливого» та «окремого». Загальним тут є вся сукупність охоронюваних кримінальним законом суспільних відносин (загальний об'єкт); особливим – окремі

⁵ Шаблистий В. В. Проблеми кримінально-правової охорони суспільних відносин / В. В. Шаблистий // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. – № 934. – Серія «Право». – Вип. 8. – 2010. – С. 126.

⁶ Українське кримінальне право. Загальна частина : підручник / за ред. В. О. Навроцького. – К. : Юрінком Інтер, 2013. – С. 162-163.

однорідні за своїми властивостями групи суспільних відносин, охоронювані певною сукупністю кримінально-правових норм (родовий об'єкт); окремим — конкретні суспільні відносини, охоронювані конкретними кримінально-правовими нормами від конкретних злочинних посягань (безпосередній об'єкт). Така класифікація дає можливість визначити об'єкти кримінально-правової охорони на різних рівнях їх узагальнення⁷.

Отже, подібна класифікація із визначенням змісту її об'єктів є загальноприйнятою в науці кримінального права, а тому коментувати чи не погоджуватися із нею є просто зайвим з точки зору визначення об'єкта злочину досліджуваного злочину.

З'являються й альтернативні точки зору з цього приводу. Одне із правил всякого ділення понять полягає в тому, що члени ділення повинні виключати один одного. Проте поділ об'єктів злочину по вертикалі якраз і орієнтує на те, що один об'єкт (безпосередній) є частиною видового, видовий — частиною родового, а родовий — частиною загального. Оскільки таке співвідношення вступає у явне протиріччя з правилами поділу, то вже один цей факт ставить під сумнів наукову спроможність того, що іменують класифікацією об'єктів злочину по вертикалі⁸.

Подібне твердження може мати певне значення для розвитку та вдосконалення науки кримінального права, проте для практики застосування кримінально-правових норм вона видається непотрібною, оскільки Особливі частини КК практично всіх країн пострадянського простору побудовані за принципом родового об'єкта злочину, тобто класифікація об'єктів злочину по вертикалі має як наукове, так й прикладне значення.

В науці кримінального права найпоширенішою точка зору щодо безпосереднього об'єктом хуліганства проявляється у визначенні ним громадського порядку у вигляді суспільних відносин, які забезпечують спокійні умови життя людей у різних сферах суспільно корисної діяльності, моральність, нормальний відпочинок і дотримання правил поведінки в суспільному житті та побуті⁹.

З таким визначенням нам важко погодитися, оскільки весь цей перелік складових частин громадського порядку як безпосереднього об'єкта хуліганства можна об'єднати громадськими спокоєм як частиною громадського порядку.

Злочинів, які б не порушували хоча б якийсь один об'єкт, не існує. Тому порушення принаймні одного безпосереднього об'єкта обов'язково має місце при вчиненні будь-якого злочину. Дещо іншою є ситуація пари

⁷ Тацій В. Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві : монографія / В. Я. Тацій. – Х. : Право, 2016. – С. 114.

⁸ Уголовное право. Общая часть. Преступление. Академический курс. В 10 т. Т. VI: Объект преступления. Объективная сторона преступления / под ред. д.ю.н., проф. Н. А. Лопашенко. – М. : Юрлитинформ, 2016. – С. 91-98.

⁹ Кримінальне право України (у питаннях та відповідях) : навч. посіб. / [Литвинов О. М., Житний О. О., Клемпарський М. М. та ін.] за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Литвинова ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2016. – С. 264.

вчиненні багатооб'єктних злочинів: один об'єкт є основним – головним, визначальним для встановлення суспільної небезпечності посягання, а інший додатковим, який порушується поскільки, постільки порушується основний об'єкт. Подібна класифікація отримала назву «по горизонталі» та включає в себе на рівні безпосередньо об'єкта злочину основний обов'язковий об'єкт та додатковий об'єкт, який, у свою чергу, поділяється, на додатковий обов'язковий та додатковий необов'язковий¹⁰.

У теорії кримінального права широке визнання одержала також класифікація безпосередніх об'єктів злочинів «за горизонталлю». Сутність цієї класифікації полягає в тому, що на рівні безпосереднього об'єкта виділяються основний (головний) та додатковий об'єкти. Необхідність у такій класифікації виникає тоді, коли один і той самий злочин одночасно заподіює шкоду декільком суспільним відносинам¹¹.

При визначенні безпосереднього об'єкта злочину, передбаченого ч. 3 ст. 296 КК, потрібно керуватися тим, що він є багатооб'єктним, а тому шкода, яка заподіюється чи може бути спричинена тому, хто намагається припинити хуліганство, свідчить про те, що поряд із громадським спокоєм обов'язково порушується здоров'я честь або гідність потерпілого та авторитет органів державної влади чи організації, яку представляє потерпілий.

Для правильного застосування ч. 3 ст. 296 КК України треба зрозуміти, що ж охоплюється поняттям «громадський порядок», оскільки законодавець не дав чіткого визначення цього поняття, а вчені визначають його по різному, виходячи з власного розуміння його змісту. Разом з тим, відчиненими вченими раніше це питання вже вивчено, а тому його розкриття полягатиме у наведенні най свіжих точок зору з цього приводу.

Підтвердженням цьому є точка зору О.А. Івахненка стосовно того, що особливістю хуліганських злочинів є їх багатооб'єктність, але при цьому слід розрізняти об'єкти хуліганських злочинів як явищ реальної дійсності та ознаки об'єктів у відповідних складах злочинів, на що вже зверталась увага у публікаціях автора¹². У реальній дійсності при вчиненні такого злочину винувата особа одночасно посягає на всі об'єкти, які охоплюються межами її дії, і для себе не поділяє об'єкти на основний та додаткові. Такий поділ можливий лише на підставі ознак відповідних складів злочинів. Також у реальній дійсності винувата особа може посягати лише на безпосередній об'єкт або декілька таких і не має на увазі ніякого «родового» чи «загального» об'єкта. Тобто слід погодитися із існуючою в науці думкою, що

¹⁰ Українське кримінальне право. Загальна частина : підручник / за ред. В. О. Навроцького. – К. : Юрінком Інтер, 2013. – С. 169-170.

¹¹ Тацій В. Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві : монографія / В. Я. Тацій. – Х. : Право, 2016. – С. 116-117.

¹² Івахненко О. А. Кримінально-правова сутність хуліганських діянь / О. А. Івахненко // Правове забезпечення оперативної-службової діяльності: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення : матер. пост. діюч. наук.-прак. сем. (м. Харків, 29 трав. 2015 р.). – Х. : Право, 2015. – Вип. 6. – С. 313-316. Івахненко О. А. Хуліганські діяння: загальне поняття та об'єкти злочинів / О. А. Івахненко // Часопис Київського університету права. – 2015. – № 1. – С. 261-265.

класифікація об'єктів «по вертикалі» і «по горизонталі» має відношення не до категорії «злочин», а до категорії «склад злочину»¹³.

Щодо ч. 3 ст. 296 КК України, на нашу думку, здоров'я особи, авторитет органів державної влади є додатковим обов'язковим об'єктом такого посягання.

М.Й. Коржанський писав, що громадський порядок не може бути об'єктом одного злочину. Громадський порядок – це порядок, що існує у даному суспільстві, тобто вся система його визначальних суспільних відносин. Громадський порядок включає правопорядок у цілому, охоплюючи і громадську безпеку, і громадський спокій, і здоров'я населення, й інтереси особи та інші суспільні блага, що охороняються кримінальним законом, яким вважати громадський порядок безпосереднім або навіть родовим об'єктом одного злочину немає підстав. Хуліганство посягає на громадський спокій, на громадську моральність, гідність громадян. С.С. Яценко писав, що об'єктом хуліганства є громадський порядок у тій його частині, яка забезпечує спокійні умови суспільно корисної діяльності, побуту та відпочинку людей (*громадський спокій – курсив наш – В.Ш. та О.А.*), об'єктом особливо злісного хуліганства є також здоров'я людини, яке зазнає шкоди чи ставиться в небезпеку заподіяння¹⁴.

Ми в цілому позитивно відносимося до такого визначення об'єкта злочину і вважаємо, що така позиція переважної більшості вчених, які досліджували хуліганство, заслуговує на розуміння і підтримку, особливо в тій частині, в якій йдеться щодо певної поведінки та суспільно громадського стану суб'єктів відносин.

Зважаючи на викладене є підстави зазначити, що складовими безпосереднього об'єкта хуліганства, пов'язаного з опором представникові влади або представникові громадськості, який виконує обов'язки з охорони громадського порядку, чи іншим громадянам, які припиняли хуліганські дії є честь і гідність потерпілої особи, її спокій та безпека, що визначають сутнісну ознаку громадського спокою. Саме громадській спокій і визнається нами тією соціальною цінністю, якій в результаті хуліганського вчинку завдається шкода. Ми підтримуємо думку В.В. Налуцишина, який прийшов до висновку, що завдання шкоди публічному інтересу і визначає поняття громадського спокою¹⁵.

Більш того, І.М. Копотун зазначає, що у сучасних правових доктринах і чинному законодавстві не склалося єдиного підходу до визначення поняття

¹³ Івахненко О. А. Кримінальна відповідальність за хуліганські діяння: хуліганські злочини та складі злочинів : монографія / О. А. Івахненко ; за заг. ред. В. П. Ємельянова. – Х. : Право, 2016. – С. 110.

¹⁴ Тараненко М. М. Об'єкт масових заворушень / М. М. Тараненко // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право. – 2012. – № 1. – С. 170.

¹⁵ Налуцишин В. В. Кримінальна відповідальність за хуліганство (ст. 296 КК України): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / В. В. Налуцишин. – К., 2008. – С. 7.

«громадський порядок», що спричиняє значні труднощі у правозастосуванні. Відсутність загальноприйнятого розуміння об'єкта охорони призводить до неадекватності у сфері законодавчого забезпечення протидії посяганням на громадський порядок (зокрема, законодавство про кримінальну відповідальність й адміністративне законодавство по-різному визначають об'єктивні ознаки відповідних деліктів). Громадський порядок у широкому розумінні слід розуміти як всю систему суспільних відносин, що склалися в даному суспільстві та підтримують режим життєдіяльності держави, забезпечують недоторканність життя, здоров'я, честі та гідності громадян, власності, умов, що забезпечують нормальну діяльність підприємств, установ та організацій, службових осіб і громадян. Громадський порядок у політико-правовому розумінні – це режим, який встановлюється у державі, забезпечується й охороняється нею шляхом надання своїм громадянам широкого спектру прав і покладання обов'язків на державні органи щодо забезпечення встановлених прав з метою всебічного задоволення інтересів громадян і суспільства, підтримки стабільності та спокою.

Громадський порядок у вузькому розумінні визначається як морально-правовий стан суспільства, при якому компетентні органи виконавчої влади шляхом поліцейського нагляду забезпечують безпеку і правомірну поведінку громадян у громадських місцях, безперешкодну реалізацію ними своїх конституційних прав і свобод. На підставі узагальнення наведених підходів пропонується таке визначення громадського порядку – це система суспільних відносин, урегульованих нормами права й іншими соціальними нормами (мораль, звичаї, традиції), що забезпечують спокій населення, повагу до суспільної моралі, честі й гідності громадян, а також нормальне функціонування інститутів суспільства й держави¹⁶.

Стан наукової розробленості проблеми потерпілого у кримінальному праві характеризується наявністю монографічних досліджень Т. І. Присяжнюк, М. В. Сенаторова, колективного дослідження під керівництвом Ю. В. Бауліна та В. І. Борисова і роботи А. А. Музики та Є. В. Лашука, хоча в останній основну увагу приділено предмету злочину; С. Є. Абламський на основі КПК України 2012 року дослідив питання захисту прав і законних інтересів потерпілого у кримінальному провадженні. Інші вчені лише фрагментарно звертали свою увагу як на потерпілого від злочину в цілому, так й потерпілого від окремих злочинів, оскільки він є самостійною ознакою об'єкта злочину. Також варто пам'ятати про кримінологічні дослідження жертв злочинів, проведені В. О. Туляковим. Разом із тим, лише представник науки кримінального процесу у 2015 році констатував дуже неприємний факт – вказані вчені не досліджували потерпілого з точки зору закріплення у КК України положень про відшкодування завданої злочином шкоди, про визнання потерпілого

¹⁶ Копотун І. М. Громадський порядок як об'єкт кримінально-правової охорони : автореф. дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.08 «Крим. право та крим-ія; крим.-вик. право» / І. М. Копотун. – К., 2008. – С. 14-15.

суб'єктом кримінально-правових відносин, що мало б стати подальшою відправною точкою перебудови не лише кримінального, але й кримінального процесуального законодавства¹⁷.

Згідно зі ст. 55 КПК України, потерпілим визнається фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди. Тобто КПК України (ст. 55) уточнено коло осіб, які можуть бути потерпілими. До них відносять не лише фізичних але і юридичних осіб. Це слід вважати позитивним підходом, оскільки в подальшому ми можемо розглянути на теоретичному рівні проблемні питання, що стосуються більш повного розкриття ознак потерпілого від хуліганства.

В.В. Налуцишин вважає, що потерпілими від хуліганства можуть бути представники влади, представники громадськості або громадяни, які припиняли хуліганські дії. Ними можуть бути юридичні особи будь-якої форми власності, об'єднання громадян, суспільство і держава¹⁸.

На нашу думку, дуже проблематичним може стати для правозастосовника доведення факту заподіяння шкоди хуліганським діями колективному потерпілому, а тим більше суспільству чи державі. Всі досліджені нами матеріали судової практики містять фактичні дані про конкретну людину чи групу людей, спокій яких було грубо порушено поряд із посяганням на їх здоров'я.

Відповідно до ч. 3 ст. 296 КК України до особливої групи осіб, які можуть бути потерпілим від хуліганства слід віднести: представників влади, представників громадськості, які виконують обов'язки з охорони громадського порядку чи інших громадян, які припиняли хуліганські дії¹⁹.

Як правильно зазначають П.П. Андрушко та А.А. Стрижевська, представник влади – це публічні особи, наділені владними повноваженнями, які діють у сфері публічно-правових відносин, що утворюються при реалізації ними функціональних обов'язків і прав, визначених чинним законодавством (правового статусу). До їх числа належать представники державних органів та їх апарату, які наділені правом у межах своєї компетенції ставити вимоги, а також приймати рішення, обов'язкові для

¹⁷ Шаблистий В. В. Теоретико-прикладні засади кримінально-правового забезпечення безпеки людини в Україні : дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук : спец. 12.00.08 / Володимир Вікторович Шаблистий. – Харків ; Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2016. – С. 80-81.

¹⁸ Налуцишин В. В. Кримінальна відповідальність за хуліганство (ст. 296 КК України): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / В. В. Налуцишин. – К., 2008. – С. 11.

¹⁹ Галемін О. А. Потерпілий від злочину, передбаченого частиною 3 статті 296 Кримінального кодексу України / О. А. Галемін // Вісник Криминологічної асоціації України. – 2015. – № 3 (11). – С. 190.

виконання юридичними і фізичними особами незалежно від їх відомчої належності чи підлеглості²⁰.

Як показує судова практика, суди, враховуючи наявність цієї кваліфікуючої ознаки, кваліфікують дії винних осіб не лише за ч. 3 ст. 296 КК України, коли вчинені дії утворюють ідеальну сукупність, а – за сукупністю злочинів, керуючись власним розумінням поняття «представник влади» (ст. 342 КК України), «представник правоохоронного органу» (ст.ст. 342, 345 КК України), «представник громадськості, який виконує обов'язки з охорони громадського порядку» (ст. 296 КК України), «член громадського формування з охорони громадського порядку» (ст.ст. 342, 348 КК України), «громадянин, який виконує громадський обов'язок» (ст. 350 КК України).

На нашу думку слід детальніше розглянути визначення даних понять, щоб зрозуміти хто може бути потерпілим від даного виду злочину.

Представники влади – це працівники державних органів і установ, які мають право в межах своєї компетенції висувати вимоги, які є обов'язковими для виконання фізичними і юридичними особами незалежно від їх приналежності або підлеглості (представники органів місцевого самоврядування, судді, народні засідателі тощо)²¹.

Під виконанням службових обов'язків слід розуміти різні правозастосовні або правоохоронні дії, наприклад, здійснення різних перевірок (пожежної безпеки, фінансової дисципліни тощо), підтримка порядку під час демонстрацій, мітингів, зборів, масових заходів, під час ліквідації наслідків стихійного лиха, припинення порушень громадського порядку, затримання злочинця тощо²².

Правоохоронні органи – органи прокуратури, внутрішніх справ, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, органи охорони державного кордону, органи доходів і зборів, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції. Відповідно, працівниками правоохоронних органів є – співробітники органів прокуратури, внутрішніх справ, служби безпеки, митних органів, органів охорони державних кордонів, державної податкової служби, державної контрольно-ревізійної служби, рибнагляду, державної лісової охорони, інших органів, що здійснюють правозастосовні та правоохоронні функції (ст. 2

²⁰ Андрушко П. П. Злочини у сфері службової діяльності: кримінально-правова характеристика : навч. посіб. / П. П. Андрушко, А. А. Стрижевська. – К. : «Юрисконсульт», 2006. – С. 209.

²¹ Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: 7-е вид. перероб. та доповн. / За ред. Є. Л. Стрельцова. – Х. : Одісей, 2011. – С. 352.

²² Галемін О. А. Потерпілий від злочину, передбаченого частиною 3 статті 296 Кримінального кодексу України / О. А. Галемін // Вісник Кримінологічної асоціації України. – 2015. – № 3 (11). – С. 192.

Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів»²³.

Представниками громадськості, які охороняють громадський порядок є – особи, які виконують доручення з охорони громадського порядку: позаштатні працівники міліції (поліції), члени будинкових комітетів, особи, які охороняють порядок під час мітингів, зборів, демонстрацій.

Слушною є точка зору авторів щодо того, що члени громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовці можуть визнаватися потерпілими від злочину, передбаченого ч. 2 ст. 342 КК України, за умови, що опір був вчинений під час виконання ними обов'язків щодо охорони громадського порядку. Про те, що потерпілий знаходився при виконанні службових обов'язків або обов'язків з охорони громадського порядку, можуть свідчити наявність форменого одягу, нагрудного знака, нарукавної пов'язки, значка, жетону, факт пред'явлення службового посвідчення тощо²⁴.

Вважаємо, що таке правило поширюється і на хуліганство, пов'язане із опором представникові влади або громадськості які виконують обов'язки з охорони громадського порядку.

Військовослужбовці – це особи офіцерського складу, прапорщики, мічмани, військовослужбовці строкової та надстрокової служб, військової служби за контрактом Збройних Сил України, Прикордонних військ України, військ Цивільної оборони тощо.

Виконання таких обов'язків має місце не тільки у випадках, коли представник влади, працівник правоохоронного органу, представник громадськості чи інші громадяни, які припиняли хуліганські дії, але й у випадках, коли вони у вільний від роботи час або чергування із своєї ініціативи або на прохання громадян застосовують відповідні заходи.

Не можуть визнаватися потерпілими від розглядуваного злочину технічні працівники митних органів, які не здійснюють митну справу, експерти і спеціалісти, яких залучають для проведення експертиз товарів, інших предметів, та інші особи, які не мають відношення до безпосереднього здійснення митної справи.

Засади участі громадян в охороні громадського порядку і державного кордону визначені Законом України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону»²⁵.

Цей нормативно-правовий акт визначає, що вказані формування створюються і діють у взаємодії з правоохоронними органами,

²³ Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів : Закон України від 23.12.1993 р. № 3781-XII // Відомості Верховної Ради України від 15.03.1994 р. – № 11. – Стаття 50. – З наступними змінами та доповненнями.

²⁴ Кримінальне право (Особлива частина): підручник / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. – Т. 2. – Луганськ : видавництво «Елтон – 2», 2012. – С. 320.

²⁵ Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону : Закон України від 22.06.2000 р. № 1835-III // Відомості Верховної Ради України від 01.08.2000 р. – № 40. – Стаття 338. – З наступними змінами та доповненнями.

Прикордонними військами України, органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування. Координацію діяльності громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону здійснюють, відповідно, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування. Ці формування використовуються лише для виконання завдань, визначених законом. Формування створюються на добровільних засадах за місцем роботи, навчання або проживання громадян. До цієї категорії потерпілих відносяться члени зведених загонів громадських формувань, спеціалізованих загонів (груп) сприяння міліції (поліції) та ДПС, асоціацій громадських формувань тощо, створених для участі в охороні громадського порядку і державного кордону, сприяння органам місцевого самоврядування, правоохоронним органам, ДПС та органам виконавчої влади, а також службовим особам у запобіганні та припиненні адміністративних правопорушень і злочинів, захисті життя та здоров'я громадян, інтересів суспільства і держави від протиправних посягань, а також у рятуванні людей і майна під час стихійного лиха та інших надзвичайних обставин, що мають своє положення (статут), зареєстроване в органах місцевого самоврядування²⁶.

Аналіз цього закону, юридичної літератури дає підстави зробити висновок про те, що потерпілими від хуліганства можуть бути визнані вказані особи, які не наділені функціями представника влади, а виконують добровільні зобов'язання з охорони громадського порядку та державного кордону, у зв'язку з чим їм надано підвищений юридичний захист.

Під іншими громадянами, які припиняли хуліганські дії, та які можуть бути визнані потерпілими від цього злочину слід розуміти громадян України, іноземців, осіб без громадянства, будь-яку особу, яка фактично, шляхом активних дій припиняла вчинювані хуліганські дії. Це фізичні особи, які фактично шляхом активних дій припиняють хуліганські посягання, та із власної ініціативи свідомо і наполегливо вимагають від винуватої особи припинити очевидні хуліганські дії. Вони не наділені ніякими владними або публічними повноваженнями, зрозумілими для хулігана і не мають підвищеного юридичного захисту.

При цьому ми вважаємо, що позиція Г. І. Піщенко є слушною щодо заміни слова «громадянину» на слово «особі» в складі хуліганства (ч. 2 ст. 206 КК України 1960 р.)²⁷. У цьому випадку потерпілими від злочину будуть громадяни, тобто особи, які мають громадянство України. Виникає логічне запитання: як бути, коли подібні дії припиняє особа без громадянства або громадянин іншої держави? Вказані особи залишаються поза законом та його захистом, а це суперечить ст. 26 Конституції України, в якій закріплено,

²⁶ Адміністративне право України : підручник для юрид. вузів і фак. / Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, О. В. Дьяченко та ін. ; за ред. Ю. П. Битяка. – Х. : Право, 2004. – С. 311.

²⁷ Піщенко Г. І. Попередження хуліганства (кримінально-правовий і кримінологічний аспекти) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Г. І. Піщенко. – К., 1999. – С. 8.

що іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, – за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України.

Таким чином, потерпілими відповідно до ч. 3 ст. 296 КК України можуть бути три категорії осіб:

- 1) представники влади;
- 2) представники громадськості, які виконують обов'язки з охорони громадського порядку і державного кордону;
- 3) громадяни, які за власною ініціативою припиняли хуліганські дії і їм заподіяно шкоду.

На підставі викладено можемо дійти висновку, що тільки громадський порядок не може бути об'єктом хуліганства, пов'язаного з опором представників влади або представників громадськості, який виконує обов'язки з охорони громадського порядку, чи іншим громадянам, які припиняли хуліганські дії.

Громадський порядок як соціально-правова категорія розглядається як виразник спокою, упорядкованості життєдіяльності як фізичних, так і юридичних осіб, нормального функціонування державних органів і установ, громадських організацій і об'єднань в цілому – в кримінально-правовому розумінні як правопорядок, що забезпечує існування людини, суспільства, держави²⁸.

Зважаючи на викладене є підстави зазначити, що складовими безпосереднього об'єкта хуліганства, передбаченого ч. 3 ст. 296 КК України, є честь і гідність потерпілої особи, її спокій та безпека, тобто завдається шкода публічному інтересу, що і визначає сутнісну ознаку громадського спокою. Саме громадській спокій і визнається нами тією соціальною цінністю, якій в результаті хуліганського вчинку завдається шкода²⁹].

Додатковим обов'язковим об'єктом виступають честь і гідність потерпілих осіб, а саме представників влади або представників громадськості, які виконують обов'язки з охорони громадського порядку, чи іншим громадянам, які припиняли хуліганські дії, їх здоров'я та власність, а також авторитет органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян.

Потерпілими, відповідно до ч. 3 ст. 296 КК України, можуть бути три категорії осіб:

²⁸ Налуцишин В. В. Кримінальна відповідальність за хуліганство (ст. 296 КК України): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / В. В. Налуцишин. – К., 2008. – С. 4.

²⁹ Галемін О. А. Об'єкт хуліганства, пов'язаного з опором представників влади або представників громадськості, який виконує службові обов'язки з охорони громадського порядку, чи іншим громадянам, які припиняли хуліганські дії / О. А. Галемін // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ : збірник наукових праць. – 2016. – № 3 (82). – С. 203.

- 1) представники влади;
- 2) представники громадськості, які виконують обов'язки з охорони громадського порядку і державного кордону;
- 3) громадяни, які за власною ініціативою припиняли хуліганські дії і їм заподіяно шкоду.

Об'єктивна сторона злочину є тим фізичним середовищем, в якому розвивається злочинне посягання, її можна уявити собі як сукупність незчисленної множинності взаємопов'язаних і взаємодіючих між собою подій, явищ і процесів, що відбуваються в природі і суспільстві. Все це середовище об'єктивно створює різні можливості для подальшого розвитку процесу посягання. При цьому кримінально-правова норма закріплює не будь-які випадкові комбінації і форми об'єктивної сторони того чи іншого діяння, а лише такі її форми, в яких проявляється визначена суспільно шкідлива закономірність³⁰.

Вважаємо, що саме з таких слів В.М. Кудрявцева слід розпочинати вивчення об'єктивної сторони будь-якого злочину. Проте варто пам'ятати також позицію Г.В. Тимейка, який пропонував розмежовувати категорії «об'єктивна сторона злочину» та «об'єктивна сторона складу злочину». Об'єктивна сторона злочину – це зовнішній акт злочинної поведінки, що існує в об'єктивній реальності; об'єктивна сторона складу злочину – це юридичне судження про зовнішні форми злочинної поведінки, виражене в кримінальному законі і відображає волю законодавця³¹. Далі автор всю власну концепцію побудував на основі суспільної небезпечності як головної соціальної ознаки злочинного діяння, що нами не може бути підтримано, оскільки сама категорія суспільної небезпечності у вітчизняній кримінально-правій науці вже не є «істинною останньої інстанції».

Об'єктивна сторона злочину – це зовнішній акт суспільно небезпечного посягання на об'єкт, що перебуває під охороною закону і яким цьому об'єкту заподіюють шкоду або створюють загрозу її заподіяння³².

Установлення її ознак важливе для правильної кваліфікації злочину, його відмежуванню від суміжних складів злочинів (як злочинних, так і не злочинних), дають змогу виявити суб'єктивну сторону злочину та виключити об'єктивну осудність, тобто засудження без вини. До того ж ознаки об'єктивної сторони багато в чому визначають суспільну небезпечність самого посягання та допомагають повною мірою розкрити інші елементи складу злочину³³.

³⁰ Кудрявцев В. Н. Объективная сторона преступления / В. Н. Кудрявцев. – М., 1960. – С. 27, 39, 37.

³¹ Тимейко Г. В. Общее учение об объективной стороне преступления / Г. В. Тимейко. – Ростов-на-Дону : изд-во Ростовского уни-та. – 1972. – С. 8.

³² Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / Ю. В. Александров, В. І. Антипов, М. В. Володько, О. О. Дудоров та ін. ; за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. – 5-те вид., переробл. та допов. – К. : Атіка, 2009. – С. 151.

³³ Кузнецов В. В. Злочини проти громадського порядку та моральності : [практ. посіб.] / В. В. Кузнецов, В. І. Шакун. – К. : Вид. А. В. ПАЛИВОДА, 2007. – С. 37.

У теорії кримінального права загальноприйнято вважати, що об'єктивну сторону злочину утворюють:

- суспільно небезпечне діяння (дія та бездіяльність);
- злочинні наслідки;
- причинний зв'язок між дією чи бездіяльністю та злочинними наслідками;
- спосіб, місце, час, знаряддя, засоби й обставини вчинення злочину.

Ознаки об'єктивної сторони злочину з погляду їх закріплення в диспозиціях норм Особливої частини КК можна поділити на дві групи: обов'язкові та факультативні³⁴. До обов'язкових ознак належить діяння у формі дії чи бездіяльності. До факультативних ознак об'єктивної сторони – всі інші.

Отже, визначимось з обов'язковими ознаками хуліганства передбачені ч. 3 ст. 296 КК України, які характерні для об'єктивної сторони цього злочину.

В.В. Налуцишин до числа об'єктивних ознак складу хуліганства відносить дії, способи їх вчинення, публічність, специфічні суспільно небезпечні наслідки, причинний зв'язок між діями і злочинними наслідками³⁵.

Окремі науковці вказують на те, що єдиною обов'язковою ознакою об'єктивної сторони хуліганства є діяння³⁶, інші – лише дія³⁷. Цілком справедливою є позиція Г. І. Піщенка, що хуліганство – це злочин динамічний і має активний характер дій³⁸.

Так, В. А. Ломако зазначає, що з об'єктивної сторони хуліганство являє собою суспільно небезпечну дію, що грубо порушує громадський порядок. Діями, що грубо порушують громадський порядок, закон визнає тільки ті, що відрізняються особливою зухвалістю або винятковим цинізмом. Особлива зухвалість – це нахабне поведіння, буйство, бешкетування, поєднане з побоями та іншим насильством, яке спричинило тілесні ушкодження, чи

³⁴ Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / В. І. Борисов, В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. – 5-е вид., перероб. і допов. – Х. : Право, 2015. – С. 239.

³⁵ Налуцишин В. В. Кримінальна відповідальність за хуліганство (ст. 296 КК України): дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.08 / Налуцишин Віктор Володимирович. – К., 2008. – С. 72.

³⁶ Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / Ю. В. Александров, В. І. Антипов, М. В. Володько, О. О. Дудоров та ін. ; за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. – 5-те вид., переробл. та допов. – К. : Атіка, 2009. – С. 451.

³⁷ Кузнецов В. В. Злочини проти громадського порядку та моральності : [практ. посіб.] / В. В. Кузнецов, В. І. Шакур. – К. : Вид. А. В. ПАЛИВОДА, 2007. – С. 71 ; Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / [П. П. Андрушко, В. Г. Гончаренко, Є. В. Фесенко]. – [2-ге вид., перероб. та доп.]. – К. : Дакор, 2008. – С. 1000 ; Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2-х т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. – 5-те вид., допов. – Х. : Право, 2013. – Т. 2 : Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. – 2013. – С. 583 ; Кримінальне право України: Особлива частина: підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. проф. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. – 5-те вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2015. – С. 372-373.

³⁸ Піщенко Г. І. Попередження хуліганства (кримінально-правовий і кримінологічний аспекти) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Г. І. Піщенко. – К., 1999. – С. 6.

знуцанням над потерпілим, знищення або пошкодження майна, вандалізм, тривале, що довгий час не припиняється, порушення спокою громадян, зрив масового заходу, тимчасове порушення нормальної діяльності установи, підприємства, організації або громадського транспорту тощо. Винятковий цинізм – це демонстративна зневага загальноприйнятими нормами моральності, наприклад груба непристойність, демонстративне оголення, знущання над хворими, дітьми, немічними тощо. Хуліганство визнається закінченим із моменту вчинення дії, що грубо порушує громадський порядок³⁹.

Тому, в основі хуліганського вчинку, як злочину, передбаченому ч. 3 ст. 296 КК, лежить активна дія, яка характеризується із зовнішньої сторони фізичним та супроводжуваним йому найчастіше психічним насильством, яке знаходить свій прояв, як ми вважаємо, у способах – опорі, особливій зухвалості та винятковому цинізму, які виступають як властивості, притаманні хуліганським діям⁴⁰.

На нашу думку, шляхом бездіяльності цей злочин вчинити неможливо. При утриманні від вчинення конкретного діяння неможливо заподіяти значну шкоду громадському спокою. Окрім цього, застосувати насильство, спрямоване на приниження честі і гідності потерпілого шляхом заподіяння фізичної або матеріальної шкоди, «не діючи» неможливо⁴¹.

За результатом аналізу матеріалів правозастосовної практики, випадки хуліганства, передбаченого ч. 3 ст. 296 КК України, вчинені шляхом бездіяльності – не зустрічаються, оскільки всі хуліганські вчинки являли собою активні дії, змістом яких було насильство (фізичне і психічне) з метою негативного впливу на представників влади або представників громадськості, які виконують обов'язки з охорони громадського порядку, чи інших громадян які припиняли хуліганські дії⁴².

Так, згідно з обвинувальним актом від 20 лютого 2013 року, обвинувачені К. та О. 21 жовтня 2012 р., у період з 01.00 – 02.00 год., знаходячись біля приміщення кафе «Берізка», із хуліганських спонукань, грубо порушуючи громадський порядок з мотивів явної неповаги до суспільства, діючи спільно та з особливою зухвалістю, не звертаючи уваги на дії працівників правоохоронних органів по запобіганню та припиненню хуліганських дій, нанесли не менше 8 ударів руками в обличчя начальника СДІМ Петриківського РВ. В результаті даних протиправних дій О. та К.

³⁹ Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2-х т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. – 5-те вид., допов. – Х. : Право, 2013. – Т. 2 : Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. – 2013. – С. 372.

⁴⁰ Налуцишин В. В. Визначення ознак об'єктивної сторони хуліганства / В. В. Налуцишин // Право і суспільство : наук. журнал. – 2013. – № 6/2. – С. 304.

⁴¹ Шарапов Р. Д. Уголовно-правовая характеристика физического насилия : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / Р. Д. Шарапов. – СПб, 1999. – С. 12.

⁴² Налуцишин В. В. Визначення ознак об'єктивної сторони хуліганства / В. В. Налуцишин // Право і суспільство : наук. журнал. – 2013. – № 6/2. – С. 305.

потерпілому згідно висновку судової експертизи спричинені тілесні ушкодження у вигляді: закритої черепно-мозкової травми, струсу головного мозку, закритого перелому кісток носу зі зміщенням уламків, синців в обох пара орбітальних областях, забійної рани у лівій скронево-тім'яній області, які за своїм характером відносяться до легких тілесних ушкоджень, що спричинили короточасний розлад здоров'я понад 6 днів, не більше 3-х тижнів.

Таким чином, дії обвинувачених О. та К., які виразились в хуліганстві, тобто грубому порушенні громадського порядку, вчиненого групою осіб, з мотивів явної неповаги до суспільства, що супроводжувалось особливою зухвалістю, пов'язаного з опором представникові влади та в умисному заподіянні працівникові правоохоронного органу легких тілесних ушкоджень, у зв'язку із виконанням працівником службових обов'язків, вчинено групою осіб, вірно кваліфіковані за ч. 3 ст. [296](#) та ч. 2 ст. [345 КК України](#)⁴³.

Прояви хуліганства можуть бути різними, зокрема: у застосуванні насильства до потерпілого (побої, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості), знищенні або пошкодженні майна, безладній стрілянині, використанні сильнодіючих речовин з метою зірвати проведення масового заходу, проявах безсоромності, знуцанні над безпорадними людьми та інші дії, що грубо порушують громадський порядок, які спричинили істотну шкоду особистим чи суспільним інтересам і які відрізняються особливою зухвалістю або винятковим цинізмом.

Хуліганські дії можуть мати найрізноманітніші форми свого прояву й охоплювати велике коло протиправних дій: від нецензурної лайки і образи громадян до безчинства – розбивання вікон, вуличних ламп, підпалу будівель, пошкодження засобів телефонного зв'язку, транспорту тощо, з огляду на що законрозрізняє три види кримінально-караного хуліганств: просте, злісне і вчинене застосування, чи спробою застосуваннявогнепальної, холодної зброї або інших предметів, спеціально пристосованих для нанесення тілеснихушкоджень

Більш небезпечним видом є злісне хуліганство, тобтоумисні дії, що грубо порушують громадський порядок і виражають явну неповагу до суспільства, котрі: вчинені особою, раніше судимою за хуліганство, або групою осіб, пов'язані з опором представникові влади або громадськості, який виконує обов'язки з охорони громадського порядку, чи іншим громадянам, які припиняли хуліганські дії.

Але наскільки б хуліганські дії між собою не різнились, якого б ступеня суспільної небезпеки вони не досягли, всім їм властива така спільна ознака – вони неодмінно грубо порушують громадський порядок і виражають явну неповагу до суспільства. Тобто взятий ізольовано факт грубого порушення громадського порядку, якою б важливою об'єктивною ознакою

⁴³ Матеріали Єдиного державного реєстру судових рішень // [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua>.

кримінально караного хуліганства не був, ще не утворює складу делікту. Для його наявності необхідно, щоб у грубому порушенні громадського порядку проявлялась явна неповага до суспільства з боку винного. Явна неповага до суспільства має місце там, де вчинок виходить за межі особистих взаємовідносин і стає очевидним для всіх (як для винного, так і для оточуючих). Явною, тобто безсумнівною неповагою до суспільства вважаються зневажливе ставлення до законів, моралі та правил суспільного співжиття, дії, що супроводжуються безчинством і принижуючим ставленням до оточуючих⁴⁴.

І.М. Копотун цілком слушно вважає, що громадський порядок у широкому розумінні – це вся система суспільних відносин, що склалися в даному суспільстві та підтримують режим життєдіяльності держави, забезпечують недоторканність життя, здоров'я, честі та гідності громадян, власності, умов, що забезпечують нормальну діяльність підприємств, установ та організацій, службових осіб і громадян. Громадський порядок у політико-правовому розумінні – це режим, який встановлюється у державі, забезпечується й охороняється нею шляхом надання своїм громадянам широкого спектру прав і покладання обов'язків на державні органи щодо забезпечення встановлених прав з метою всебічного задоволення інтересів громадян і суспільства, підтримки стабільності та спокою. Громадський порядок у вузькому розумінні визначається як морально-правовий стан суспільства, при якому компетентні органи виконавчої влади шляхом поліцейського нагляду забезпечують безпеку і правомірну поведінку громадян у громадських місцях, безперешкодно реалізацію ними своїх конституційних прав і свобод. На підставі узагальнення наведених підходів вчений запропонував таке визначення громадського порядку – це система суспільних відносин, урегульованих нормами права й іншими соціальними нормами (мораль, звичаї, традиції), що забезпечують спокій населення, повагу до суспільної моралі, честі й гідності громадян, а також нормальне функціонування інститутів суспільства й держави⁴⁵, що свідчить про можливість їх порушення виключно шляхом активних дій, а публічність має усвідомлюватися хуліганом.

У зв'язку із цим важко погодитися із позицією В.В. Налуцишина стосовно того, що стосовно хуліганства поняття «явна неповага до суспільства» слід розглядати за допомогою сучасного поняття «публічність». Вчинення хуліганських дій характеризується не певним місцем соціального значення, а сукупністю об'єктивних та суб'єктивних знак, які надають цьому злочину ознаку публічності. Це підтверджується матеріалами судової практики, згідно з якими, хоча хуліганські дії вчинюються, як правило, спонтанно (раптово), і, в переважній більшості мають ситуативний характер,

⁴⁴ Налуцишин В. В. Кримінальна відповідальність за хуліганство (ст. 296 КК України): дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.08 / Налуцишин Віктор Володимирович. – К., 2008. – С. 99.

⁴⁵ Копотун І. М. Громадський порядок як об'єкт кримінально-правової охорони : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.08 / Копотун Ігор Миколайович. – К., 2008. – С. 15 ; Копотун І. М. Громадський порядок як об'єкт кримінально-правової охорони : автореф. дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.08 «Крим. право та крим.-ія; крим.-вик. право» / І. М. Копотун. – К., 2008. – С. 5.

але вони мають місце в переважній більшості в присутності людей, або і в їх відсутності, однак завжди наводячи на них страх, викликають у них відчуття небезпеки і неспокою, фактично дезорганізуючи життєдіяльність невизначеного кола осіб. Тим самим створюється ситуація реальної небезпеки⁴⁶.

І далі. Дослідивши етимологічне значення термінів «публічність», «публічний», «публіка», «група», «середовище» та інші, В.В. Налуцишин прийшов до висновку, що публічність є обов'язкова ознака хуліганських дій. Оскільки хуліганство – це вчинок винної особи, яка діє з такою метою, щоб вчинок став зрозумілим не лише для потерпілого, очевидців вчиненого (з урахуванням місця його вчинення), але й громади, об'єднаної спільними етичними і моральними нормами, інтересами, культурою, що є критерієм оцінки вчинку цієї особи (хулігана). Саме цей вчинок усвідомлюється і винним і іншими людьми як ганебний, образливий, негативний, як засіб приниження честі і гідності будь-кого. І тут значення не має, чи були вчинені хуліганські дії в громадському місці (чи перебувають люди в час вчинення злочину), чи в будь-якому місці, але характер і «результат» хуліганських дій обов'язково усвідомлюється громадою (кількома особами), або навіть і однією особою, яка сприймає їх як образу її, а також як нехтування інтересів громади, нехтування суспільної моралі. Кримінально-каране хуліганство може визнаватись лише публічним вчинком. Цьому підтвердженням є способи його вчинення: особлива зухвалість і винятковий цинізм неперсоніфікованого характеру, мотив явної зневаги до суспільства (суспільної моралі), мета – цинічно, брутально порушити громадський порядок, а тим самим завдати шкоду публічному інтересу, під яким він розуміємо громадський спокій⁴⁷.

По-перше, якщо погодитися із такою позицією, то дрібне хуліганство можна вчинити і не публічно.

По-друге, непублічні акти вандалізму фактично залишаються поза запобіжною сферою кримінального закону – пошкодження чи знищення майна в умовах неочевидності тощо.

По-третє, як писав С.С. Яценко, публічність і громадське (публічне) місце не є обов'язковими ознаками хуліганства. Наприклад, хуліганство може дістати вияв у веденні по радіо передач, що грубо порушують громадський порядок, створюють перешкоди радіомовленню, службовим радіозв'язкам. Водночас обстановка вчинення хуліганства, що характеризується наявністю чи відсутністю людей, подіями, які відбуваються на місці вчинення злочину, та їх соціальною значущістю, мають враховуватися при визначенні ступеня суспільної небезпечності конкретного хуліганського прояву. Критерієм оцінки при цьому може бути сила стримуючих особу факторів, ігноруючи які, вона вчиняє хуліганство того чи

⁴⁶ Налуцишин В. В. Кримінальна відповідальність за хуліганство (ст. 296 КК України) : монографія / В. В. Налуцишин. – Х. : Харків юридичний, 2009. – С. 135.

⁴⁷ Тас само, с. 202-206.

іншого виду (наприклад, урочисті збори, лекція у вузівській аудиторії, демонстрація кінофільму у переповненій залі)⁴⁸.

Зазначений у ч. 1 ст. 296 КК України термін «грубе порушення» є оціночною категорією. Його предметний зміст залежить від конкретних обставин вчинення винним діянь, характеру хуліганських дій, їх наслідків, місця і тривалості їх вчинення, кількості потерпілих, їх віку, стану здоров'я, суттєвості порушення їхніх інтересів або інтересів підприємств, установ, організацій. Під грубим порушенням громадського порядку слід розуміти явну, очевидну для всіх шкоду упорядкованому функціонуванню суспільних відносин, коли стає неможливим або у край утрудненим нормальне виконання виробничих операцій, задоволення побутових, культурних та інших потреб, відпочинку людей, виховання дітей тощо (створення ненормальних умов для праці, відпочинку, шум, нецензурна лайка, тривале співання непристойних пісень, спричинення шкоди здоров'ю, знищення чи пошкодження майна тощо)⁴⁹.

Тому, досліджуючи поняття «грубе порушення громадського порядку», слід виходити з того, що воно відноситься до числа оціночних понять, оскільки в Постанові ПВС України «Про судову практику в справах про хуліганство» від 22 грудня 2006 р. № 10⁵⁰, його визначення не дано, воно було відсутнє і в постанові Пленуму ВС СРСР «Про судову практику у справах про хуліганство» від 16 жовтня 1972 р. № 9 та від 28 червня 1991 р. № 3⁵¹. А тому встановлення і визначення в кожному конкретному випадку вчинення хуліганства визначення змісту цього поняття віддано на розсуд слідства та суду. Розглядаючи діяння, передбачене ст. 296 КК України, М. Й. Коржанський зазначає, що його можна визначити як зумовлене зовнішніми обставинами грубе порушення громадського спокою і громадської моральності, вчинене із хуліганських спонукань. В.О. Навроцький зазначає, що порушення громадського порядку можуть полягати в заподіянні шкоди здоров'ю особи, її честі й гідності, власності, іншим правоохоронюваним цінностям⁵².

⁴⁸ Яценко С. С. Ответственность за преступления против общественного порядка / С. С. Яценко. – К. : Вища школа, 1976. – С. 88.

⁴⁹ Методика збору первинних матеріалів за фактами порушень громадського порядку, що можуть бути кваліфіковані як хуліганство: методичні рекомендації / [М. М. Єфімов, Є. І. Макаренко, І. І. Статіва, А. І. Терещенко, Д. С. Чуріков]. – Дніпропетровськ: Дніпр. держ. ун-т внутр. справ, 2010. – С. 15.

⁵⁰ Збірник нормативно-правових актів Верховного Суду України (у кримінальних справах) : інформаційно-довідкове видання / автори-упорядники Алфьоров С. М., Людвік В. Д., Примаченко В. Ф., Терещенко А. І., Шаблистий В. В.; за заг. ред. В. В. Шаблистого. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2013. – С. 190-195.

⁵¹ Постанови Пленуму Верховного Суду України з кримінальних справах (1973-2011 роки): станом на 26 верес. 2011 р. / упоряд. : Ю. М. Грошевий, О. В. Капліна, В. І. Тютюгін. – Х. : Право, 2011. – 456 с.

⁵² Налуцишин В. В. Визначення ознак об'єктивної сторони хуліганства / В. В. Налуцишин // Право і суспільство : наук. журнал. – 2013. – № 6/2. – С. 305.

Наведені твердження вчених є слушними та в цілому відображають зміст об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ч. 3 ст. 296 КК України.

Окремі вчені вважають, що поняття грубе порушення громадського порядку відображає ступінь порушення громадського порядку і означає значимість, серйозність порушення (образливі дії, які вчинюються в громадських місцях, коли потерпілими виявляються випадкові люди або група осіб, або вони пов'язані з глузом, знущанням над людьми, зривом масових заходів, порушенням роботи транспорту, громадського спокою на протязі тривалого періоду часу і т.і.)⁵³. На наш погляд, з таким загальним визначенням змісту цього поняття погодитись не можна.

Обов'язковою ознакою кримінально караного хуліганства (ст. 296 КК України) є вчинення таких умисних дій, що супроводжувались особливою зухвалістю чи винятковим цинізмом. Щодо ч. 3 ст. 296 КК України способом вчинення злочину є також вчинення опору представникові влади або представникові громадськості, який виконує обов'язки з охорони громадського порядку, чи іншим громадянам, які припиняли хуліганські дії.

Кваліфікуючою ознакою хуліганства є наявність опору, тобто протидії представникові влади, представникові громадськості або іншим громадянам, які припиняли хуліганські дії, виконати свій службовий чи громадський обов'язок щодо охорони громадського порядку. Це можуть бути погрози на їх адресу, відштовхування, побої, спричинення тілесних ушкоджень тощо. При цьому опір повинен бути складовою частиною хуліганства, мати місце в період його вчинення⁵⁴.

Так, місцевий Торезький міський суд Донецької області засудив Р. за вчинення хуліганських дій, які відзначалися за своїм змістом особливою зухвалістю, яка проявилася в тривалому і настійливо безупинному порушенні громадського порядку, на протязі 15 хвилин, заподіяння потерпілому тілесних ушкоджень.

Як слідує із обвинувального вироку, Р. вчинив хуліганство за таких обставин. 17 листопада 2000 р. в 19 г. 20 хв. у вагоні поїзду Р., перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, під час розмови із пасажирами посварився з ними, брутально і голосно лаявся та ображав їх. До нього підійшов З., працівник міліції, одягнутий у цивільний одяг, і не представляючись працівником міліції, зажадав від Р. припинити хуліганити. У відповідь Р. образив З. брутальною лайкою, а потім ударив його рукою і двічі головою в обличчя, чим заподіяв струс головного мозку, тобто легкі тілесні ушкодження. Після цього Р. був затриманий.

⁵³ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д. С. Азаров, В. К. Грищук, А. В. Савченко [та ін.] ; за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. – К. : Юрінком Інтер, 2016. – С. 485.

⁵⁴ Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2-х т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. – 5-те вид., допов. – Х. : Право, 2013. – Т. 2 : Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. – 2013. – С. 594.

Дії Р. слідчий кваліфікував за ч. 2 ст. 206 КК України 1960 р. за ознаками виняткового цинізму, особливої зухвалості, опору громадянам, які припиняють хуліганські дії, та вчинені особою, раніше судимою за хуліганство.

В судовому засіданні обставини справи, в тому числі і покази підсудного знайшли своє підтвердження. Проте суд безпідставно виключив із обвинувачення ознаку опору громадянинові, який припиняв хуліганські дії.

Форми хуліганських проявів можуть бути різноманітними: образа, приставання до громадян, нанесення ударів, побоїв, знищення чи пошкодження майна, публічне співання непристойних пісень, спричинення неспокою громадянам по телефону, зрив або пошкодження афіш, написання непристойних написів на будинках, парканах, неправдиві повідомлення про пожежу, вчинений злочин, безпідставний виклик швидкої медичної допомоги, вчинення дебошу в громадському місці тощо. Вказані хуліганські прояви, при наявності в кожному конкретному випадку ознак особливої зухвалості або виняткового цинізму, належить кваліфікувати як просте хуліганство за ч. 1 ст. 296 КК України. В переважній більшості хуліганство вчиняється публічно, тобто в присутності громадян, у парках, скверах, у кафе, в барах, дискотеках, в місцях проведення публічних заходів та інших громадських місцях⁵⁵.

В.В. Кузнецов для розуміє опір як активну протидію особи, котра вчиняє хуліганство (відштовхування, завдання побоїв, заподіяння тілесних ушкоджень тощо), з метою позбавити зазначених у ч. 3 ст. 296 КК України осіб можливості виконати службовий чи громадський обов'язок з охорони громадського порядку, тобто так само, як і відома постанова ПВС України. Опір може здійснюватися із застосуванням зброї (як вогнепальної, так і холодної) або інших предметів (палиці, каміння, металевих прутів тощо), що можуть завдати шкоди життю і здоров'ю особи. Додаткова кваліфікація дій винного у вчиненні хуліганства за цієї кваліфікуючої ознаки ще й за ч. 1 ст. 342 КК України не потрібна. Громадянином, який припиняє хуліганські дії, може бути як потерпілий від хуліганства, так і стороння особа. Умовляння потерпілого або вимоги сторонньої особи припинити хуліганство не можуть бути визнані присіканням останнього, оскільки в такому випадку припинення злочинних дій залежить лише від винної особи. Опір, вчинений після припинення хуліганських дій, утому числі у зв'язку із затриманням винної особи, не може розглядатись як кваліфікуюча ознака хуліганства і підлягає кваліфікації за сукупністю злочинів за ч. 1 ст. 296 КК України та відповідною частиною ст. 342 КК України. Не повинне кваліфікуватися за ч. 3 ст. 296 КК дрібне хуліганство, пов'язане з опором працівнику поліції, члену громадського формування з охорони громадського порядку і державного

⁵⁵ Методика збору первинних матеріалів за фактами порушень громадського порядку, що можуть бути кваліфіковані як хуліганство: методичні рекомендації / [М. М. Єфімов, Є. І. Макаренко, І. І. Статіва, А. І. Терещенко, Д. С. Чуріков]. – Дніпропетровськ: Дніпр. держ. ун-т внутр. справ, 2010. – С. 20.

кордону, а також військовослужбовцю або представнику влади чи представнику громадськості, які виконують обов'язки по охороні громадського порядку, а так само громадянину, що припиняє це правопорушення⁵⁶.

М.І. Хавронюк достатньо категорично та несподівано веде мову про наступне. Серед вчених загальноновизнано, що порушення громадського порядку слід визнавати грубим тоді, коли хуліганство зачіпає важливі інтереси чи інтереси багатьох осіб, порушує спокійну життєдіяльність громадян, а відновлення порядку вимагає значних зусиль; явна неповага до суспільства як мотив цього злочину передбачає прагнення показати свою зневагу до існуючих правил і норм поведінки в суспільстві, самоутвердитися внаслідок приниження інших осіб, протиставити себе іншим громадянам, суспільству, державі. При цьому не можна ототожнювати будь-яку особу, у т.ч. політика чи представника влади, із суспільством. Тому самі по собі висміювання або інший прояв особистої неприязні та явної неповаги до тієї іншої особи, навіть до глави держави, без порушення спокою інших громадян, без хуліганського мотиву ніким не можуть бути розцінені як неповага до суспільства в аспекті ст. 296 КК України. Стаття 34 Конституції України гарантує кожному право на свободу думки й слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Тому здійснюване владою обмеження цих прав, зокрема права висміювати окремих представників влади, висловлювати своє невдоволення політикою, що ними проводиться, є неконституційним, оскільки названі дії не загрожують національній безпеці, територіальній цілісності чи громадському порядку – все це є проявом вільної і рівної у своїй гідності й правах людини в демократичній і правовій державі. Якщо законодавець, керуючись принципом юридичної визначеності, вважатиме за необхідне прямо встановити кримінальну відповідальність за образу державного діяча, то це питання необхідно буде вирішувати з урахуванням балансу між зазначеними правами людини та інтересами авторитету держави⁵⁷.

В кримінально-правовій літературі домінує позиція, що громадський порядок може бути порушений і за відсутності сторонніх осіб чи у присутності лише потерпілого (вночі, у безлюдному місці, в квартирі), що і вважаємо цілком правильним.

Громадським місцем також є частина будь-якої будівлі, споруди, яка доступна або відкрита для населення вільно чи за запрошенням або за плату,

⁵⁶ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д. С. Азаров, В. К. Грищук, А. В. Савченко [та ін.] ; за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. – К. : Юрінком Інтер, 2016. – С. 663.

⁵⁷ Кримінальне право : навчальний посібник / О. О. Дудоров, М. І. Хавронюк ; за заг. ред. М. І. Хавронюка. – К. : Ваіте, 2014. – С. 709.

постійно, періодично або час від часу, в тому числі під'їзди, а також підземні переходи, стадіони⁵⁸.

Щодо конструкції складу хуліганства більшість науковців зайняли однозначну позицію, а саме те, що склад є формальним, тобто є закінченим з моменту грубого порушення громадського порядку⁵⁹.

Л.О. Кузнецова зазначає, що склад злочину «хуліганство» у кримінальних законодавствах колишнього СРСР має за конструкцію три таких види: матеріальний (КК Литви, Узбекистану), формальний (КК Латвії, Молдови, РФ, ПК Естонії, КК України) та формально-матеріальний (КК Азербайджану, Білорусі, Вірменії, Грузії, Казахстану, Киргизстану, Таджикистану, Туркменістану)⁶⁰.

Об'єктивна сторона матеріальних складів злочину передбачає такі обов'язкові ознаки: дії – грубе порушення громадського порядку (вандальські чи зухвалі дії), причинний зв'язок та наслідки – пошкодження чи знищення майна (порушення громадського спокою чи порядку). Об'єктивна сторона формальних складів злочину передбачає такі обов'язкові ознаки: дії – грубе порушення громадського порядку. Об'єктивна сторона формально-матеріальних складів злочину передбачає такі обов'язкові ознаки: для формального складу – дії – грубе порушення громадського порядку (дії з винятковим цинізмом, непристойні дії); для матеріального складу дії – грубе порушення громадського порядку, причинний зв'язок та наслідки – пошкодження чи знищення майна⁶¹.

Не можна оминати увагою наступне. Абзаци 2 та 3 п. 7 Постанови ПВС України від 26.06.1992 р. № 8 «Про застосування судами законодавства, що передбачає відповідальність за посягання на життя, здоров'я, гідність та власність суддів і працівників правоохоронних органів» роз'яснює, що згідно зі ст. 185 КУпАП, злісною непокорою є відмова від виконання наполегливих, неодноразово повторених законних вимог чи розпоряджень або одноразова відмова, виражена у зухвалій формі, що свідчить про явну зневагу до осіб, які охороняють громадський порядок; адміністративна відповідальність за названою статтею настає при відсутності застосування фізичної сили з боку винуватої особи. У зв'язку із цим наголошено на неприпустимості наявності судових рішень щодо кваліфікації за ст. 185 КУпАП випадків заподіяння

⁵⁸ Про заходи щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення : Закон України від 29.09.2005 р. № 2899-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – №19-20 – Ст. 173. – З наступними змінами та доповненнями.

⁵⁹ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за заг. ред. О. М. Литвинова. – К. : «Центр учбової літератури», 2016. – С. 349 ; Дудоров О. О. Вибрані праці з кримінального права / О. О. Дудоров // МВС України ; Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. – Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2010. – С. 639.

⁶⁰ Кузнецова Л. О. Визначення ознак об'єктивної сторони хуліганства за кримінальним законодавством окремих зарубіжних країн / Л. О. Кузнецова // Університетські наукові записки. Часопис Хмельницького університету управління та права. – 2009. – № 1. – С. 292.

⁶¹ Постатейный комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации / Под ред. А. И. Чучаева. – М. : ИНФРА-М: КОНТРАКТ, 2004. – С. 121.

легких тілесних ушкоджень працівникам поліції під час виконання ними службових обов'язків⁶².

На жаль, судова практика повністю нівелює та не звертає мінімальної уваги на таку рекомендацію ПВС України. Приведемо лише декілька прикладів (хоча вони є тенденційними).

Так, суддя Комсомольського районного суду м. Херсон повернув матеріали адміністративного провадження на доопрацювання, не вбачаючи ознак адміністративного правопорушення. 26.08.2010 р., старшим дільничним інспектором міліції Комсомольського ВМ ХМВ УМВС України в Херсонській області, складено протокол відносно ОСОБА_1, про те, що він, 26.08.2010 року близько 12.20 год. перебуваючи на ринку житлоселище перешкоджав діям працівників міліції по охороні громадського порядку, висловлювався в їх бік нецензурною лайкою, на їхні неодноразові вимоги припинити свої дії, не реагував, чим вчинив злісну непокору законній вимозі працівника міліції.

Суд вважає, що відповідно до [ст. 251 КУпАП](#), в протоколі про адміністративне правопорушення має бути зазначено яку саме законну вимогу працівника міліції не виконано особою, яка притягається до адміністративної відповідальності та які саме дії вчинені особою носять характер злісності⁶³.

Суддя Козівського районного суду Тернопільської області вважає, що заподіяння фізичного болю та легких тілесних ушкоджень правоохоронцям є також адміністративним правопорушенням, проте позитивним є максимальне стягнення – п'ятнадцять діб адміністративного арешту. 01 січня 2010 року близько 05 год. 15 хв. в смт. Козова по вул. І. Франка, ОСОБА_2, вчинив злісну непокору працівникам міліції при виконанні ними службових обов'язків та наніс декілька ударів в лице помічникові дільничного інспектора міліції. 1 січня 2010 року близько 05 год. 50 хв. в смт. Козова по вул. Січових Стрільців в приміщенні Козівського РВ УМВСУ, він же ОСОБА_2, вчинив злісну непокору працівникам міліції при виконанні ними службових обов'язків та наніс удар в лице помічникові оперативного чергового та обірвав пагони у помічника дільничного інспектора міліції⁶⁴.

Радехівський районний суд Львівської області. ОСОБА_2 07.09.2009 р., в 01 год. 00 хв. в с. Сморгів по вул. Садовій Радехівського р-ну не виконав вимог працівника міліції припинити сімейний скандал, який він вчинив по місцю проживання, виражався до них нецензурними словами, шарпав їх за

⁶² Про застосування судами законодавства, що передбачає відповідальність за посягання на життя, здоров'я, гідність та власність суддів і працівників правоохоронних органів : Постанова Пленуму Верховного України від 26.06.1992 р. № 8 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-92>.

⁶³ Матеріали Єдиного державного реєстру судових рішень [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/53315099>.

⁶⁴ Матеріали Єдиного державного реєстру судових рішень [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/49053716>.

формений одяг, відмовився пройти до службового автомобіля, чим вчинив злісну непокору законним вимогам працівників міліції⁶⁵.

Суд Рогатинського районного суду Івано-Франківської області. ОСОБА_2 чинив злісну непокору працівникам міліції. Адміністративне правопорушення вчинено при наступних обставинах: 15.12.2009 року біля 10 год. 00 хв. в с. Лучинці Рогатинського району під час виконання працівниками міліції постанови Рогатинського районного суду про проведення обшуку в господарстві ОСОБА_2 останній виражався нецензурними словами в сторону працівників міліції, на їхні зауваження не реагував, штовхав працівників міліції, перешкоджаючи їм виконувати їхні службові обов'язки⁶⁶.

Станом на липень 2016 року постанов суду по ст. 185 КУпАП в Єдиному державному реєстрі судових рішень виявлено 43416. Однозначно стверджувати, що всі вони з помилками можемо припустити лише з певним ступенем ймовірності, проте нерозуміння кримінально-караного опору особі, наділеній владними повноваженнями, під час виконання обов'язків та злісного невиконання їх законного розпорядження є очевидною та кричущою.

Як зазначив В.І. Шакун про те, що його внутрішня свідомість вимагає позитивної відповіді, проте її тут не знайти (мова йшла про соціальну роль кримінального права)⁶⁷. Так, застосування насильства під час припинення хуліганства, у утворює склад злочину, передбачений ч. 3 ст. 296 КК України. Ненасильницьке перешкоджання проведення обшуку утворює склад злочину, передбачений ст. 342 КК України. Невиконання неодноразової законної вимоги працівника поліції утворює склад адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 185 КУпАП. Дуже хочеться, щоби це стало для суду безсумнівною аксіомою або раніше встановленим фактом, якого ніхто не оскаржує.

Фактично має місце ситуація, коли працівників міліції (поліції) вище керівництво, прокуратура та суд змушують постійно відчувати свою меншовартість, малозначущість, безправність. Їх зобов'язують писати пресловуті рапорти про те, що застосування до них насильства збоку правопорушника – це лише злісна непокора як адміністративне правопорушення. Зірвані погони, потоптаний головний убір та ін. – це також адміністративне правопорушення, і то не завжди. Про посягання на авторитет держави шляхом публічної наруги над державними символами, що містяться на форменому одязі, у жодному із досліджених випадків мова не йшла.

⁶⁵ Матеріали Єдиного державного реєстру судових рішень [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/51176507>.

⁶⁶ Матеріали Єдиного державного реєстру судових рішень [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/53137140>.

⁶⁷ Шакун В. І. Соціальна роль кримінального права / В. І. Шакун // Соціальна функція кримінального права: проблеми наукового забезпечення, законотворення та правозастосування : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 12-13 жовт. 2016 р. / редкол. : В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. – Х. : Право, 2016. – С. 7.

Думається, причини такої ситуації дуже глибинні та виходять за межі нашого дослідження. Разом з тим, норми закону не конкретизовані, що фактично легалізує такий стан речей, що всіх влаштовує, крім осіб, які щоденного охороняють громадський порядок, безпеку та спокій громадян. У зв'язку із цим видається надактуальним подальше дослідження кримінально-правового забезпечення безпеки осіб, наділених владними повноваженнями у зв'язку або під час виконання ними службових обов'язків.

Абсолютні правів ті вчені, які зазначають, що діяльність ЗМІ, разом із позитивними складовими, що визначаються інституціоналізацією ліберальних суспільних інституцій, має і яскраво виражений криміногенний потенціал, який поширюється каналами інформаційної причинності. За визначених умов він здатен інтегруватися безпосередньо до детермінаційного комплексу злочинності шляхом поширення культу насильства й жорстокості, підсилення ефектів призонізації, феномену звикання до злочинності, а також конструювання викривленої соціальної реальності⁶⁸.

Вважаємо, що однією із причин такої ситуації є діяльність ЗМІ, що в абсолютній більшості масово тиражують рейтингові для глядачів випадки порушення поліцейськими закону, а позитивних речей про щоденну нелегку їх працю майже немає.

В юридичній літературі під злочинними наслідками розуміють шкоду майнового (матеріального), фізичного, екологічного, морального, політичного та іншого характеру⁶⁹. Ми вважаємо, що при визначенні шкоди, яка завдається при вчиненні хуліганства за ч. 3 ст. 296 КК України, слід виходити із законодавчо визначених видів шкоди. Так, ст. 49 КК України визначено моральну, фізичну, майнову шкоду.

В разі неповного або неправильного визначення злочинних наслідків, можливо неправильно і нечітко визначити об'єкт (об'єкти) злочину. При такому підході забувається та обставина, що злочинний наслідок – це не лише фізичне, а й правове поняття. Ігнорування цієї правової ознаки неминуче веде до ототожнення злочинного наслідку з будь-якими шкідливими змінами зовнішнього світу⁷⁰.

Злочинні наслідки хуліганства за ч. 3 ст. 296 КК України є тим результатом активних дій фізичного характеру насильства, які визначають безпосередній об'єкт цього злочину – громадський спокій та додатковий обов'язковий – честь і гідність потерпілих осіб, а саме представників влади або представників громадськості, які виконують обов'язки з охорони громадського порядку, чи іншим громадянам, які припиняли хуліганські дії, їх здоров'я та власність, а також авторитет органів державної влади, органів

⁶⁸ Байлов А. В. Криміногенний потенціал діяльності засобів масової інформації / А. В. Байлов, П. В. Сахута // Вісник Кримінологічної асоціації України. – 2016. – № 1 (12). – С. 150.

⁶⁹ Берзін П. С. Злочинні наслідки: поняття, основні різновиди, кримінально-правове значення : монографія / П. С. Берзін. – К. : Дакор, 2009. – С. 22.

⁷⁰ Михлин А. С. Последствия преступления. / А. С. Михлин. – М. : Юрид. лит., 1969. – С. 16.

місцевого самоврядування, об'єднань громадян. Оскільки такий злочин з формальним складом, то і настання відповідних наслідків не є обов'язковим.

При хуліганстві у переважній більшості злочинний наслідок має комплексний (складовий) характер, неспокій, страх є результатом заподіяння потерпілому (іншим особам невизначеного кола), як правило, фізичної шкоди різного виду (знищення, пошкодження, тимчасове заволодіння, як засіб залякування, приниження честі і гідності)⁷¹. Саме всі ці прояви і є в кінцевому розумінні як шкідливі зміни в охоронюваному ч. 3 ст. 296 КК України об'єкті – громадському спокою та авторитетові органів державної влади та органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, їх здоров'ю, честі та гідності.

В той же час переважна більшість авторів, розглядаючи «суспільно небезпечні наслідки», або ж «злочинні (шкідливі) наслідки», наголошують на тих візуальних наслідках, під якими вбачають ті зміни у зовнішньому світі, в оточуючій обстановці, які викликають настання певних наслідків, шкідливих для охоронюваних законом прав, свобод і законних інтересів. Розуміння цих наслідків зводиться, як правило, до таких їх видів, які мають матеріальний, відчутний характер (людські жертви, пошкодження майна, грошові збитки тощо)⁷².

Слід погодитися із Т.В. Дубно, яка довела неприйнятність традиційного виділення у структурі складу конкретного злочину такої його ознаки, як суспільно небезпечне діяння з ігноруванням її основної характеристики – способу вчинення цього діяння. Це підтверджується таким: будь-яке діяння саме по собі не існує, воно завжди вчиняється у відповідний спосіб; з огляду на те, що чинний КК України побудований за принципом родового об'єкта, у статтях відповідного розділу Особливої частини передбачено відповідальність за альтернативні види посягання на такий об'єкт (чи його частину), вчинені у відповідний спосіб; у ст. 91 КПК України однозначно та правильно задекларовано, що в будь-якому кримінальному провадженні підлягає доказуванню спосіб вчинення кримінального правопорушення тощо. Спосіб вчинення конкретного злочину (у його традиційному розумінні як факультативної ознаки об'єктивної сторони складу злочину – прийому, системи прийомів, застосування (використання) засобів, знарядь, власного становища, стану або залежності потерпілого для вчинення злочину) є критерієм вторинної диференціації кримінальної відповідальності у випадках, коли він зазначений як конститутивна ознака кваліфікованого (особливо кваліфікованого) складу злочину тощо. Якщо спосіб вчинення конкретного злочину передбачений як конститутивна ознака

⁷¹ Копотун І. М. Громадський порядок як об'єкт кримінально-правової охорони : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.08 / Копотун Ігор Миколайович. – К., 2008. – С. 154.

⁷² Налуцишин В. В. Кримінальна відповідальність за хуліганство (ст. 296 КК України): дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.08 / Налуцишин Віктор Володимирович. – К., 2008. – С. 97.

складу основного злочину, він не має самостійного кримінально-правового значення, а охоплюється поняттям способу злочинного посягання⁷³.

Кваліфікуюча ознака хуліганства як наявність опору, тобто протидії представникові влади, представникові громадськості або іншим громадянам, які припиняли хуліганські дії, виконати свій службовий чи громадський обов'язок щодо охорони громадського порядку і є способом його вчинення.

Під опором слід розуміти активну фізичну протидію винного здійсненню особою своїх службових обов'язків. Опором є дії, які:

1) безпосередньо спрямовані проти особи потерпілого, тобто винний впливає на його організм, застосовуючи фізичну силу (суб'єкт відштовхує потерпілого або наносить йому удари; спрямовує автомобіль на працівника міліції);

2) спрямовані проти предметів, необхідних потерпілому для виконання своїх службових чи громадських обов'язків (винний вириває з рук державного виконавця ухвалу суду, яка дозволяє останньому примусово проникнути до житла особи, у якої знаходиться майно боржника, та знищує цей документ; вихоплює з рук працівника правоохоронного органу зброю або спецзасіб і втікає);

3) потерпілому потрібно нейтралізувати в безпосередньому контакті з ним (перебороти суб'єкта, який хапається за громіздкі предмети (дерево, стовп), щоб утримати затримання);

4) створюють перешкоди для вільного пересування потерпілого (особа перешкоджає державному виконавцю входити до приміщення чи сховища, які належать боржнику, для проведення їх огляду – закриває або притримує двері)⁷⁴.

Час вчинення злочину чітко визначено в ст. 342 КК України юридичними конструкціями «під час виконання службових обов'язків» (ч. 1 та ч. 2) або «під час виконання цими особами покладених на них обов'язків щодо охорони громадського порядку» (ч. 1). У нашому випадку «який виконує обов'язки з охорони громадського порядку», що свідчить про час вчинення злочину. Це означає, що посягання на потерпілого має місце під час реалізації наданих йому прав та безпосереднього виконання обов'язків, які передбачені відповідними нормативно-правовими актами, що регулюють діяльність такої особи. Саме тому для кваліфікації не має значення виконували особи, зазначені в диспозиції ч. 3 ст. 296 КК України, свої службові обов'язки, перебуваючи безпосередньо на службі, діючи за наказом або розпорядженням начальника, чи діяли в межах своїх повноважень з власної ініціативи у вільний від роботи час (наприклад, працівник міліції

⁷³ Дубно Т. В. Спосіб вчинення злочину за кримінальним правом України : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.08 / Тетяна Вікторівна Дубно. – Львів, 2016. – С. 8-9.

⁷⁴ Давидович І. І. Кримінально-правова охорона представників влади і громадськості, які охороняють правопорядок : дис. канд. ... юрид. наук спец : 12.00.08 / Ірина Ігорівна Давидович. – К., 2007. – С. 146 ; Осадчий В. І. Кримінально-правовий захист правоохоронної діяльності : монографія / В. І. Осадчий. – К. : Атіка, 2004. – С. 132.

(поліції) намагається припинити хуліганство, а винний чинить йому опір).

Опір слід відрізнити від злісної непокори законному розпорядженню або вимозі поліцейського, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, військовослужбовця у зв'язку з їх участю в охороні громадського порядку. За вчинення цього правопорушення ст. 185 КУпАП передбачена адміністративна відповідальність. Злісна непокора полягає у відмові від наполегливих, неодноразово повторених законних розпоряджень або вимог. Злісна непокора може бути виражена мовчанням, жестами або словами, у т.ч. й у зухвалій формі. У літературі довгий час домінувала думка, що на відміну від опору злісна непокора полягає не в активній фізичній протидії потерпілому, а проявляється у пасивній формі поведінки особи – бездіяльності, відмові діяти таким чином, яким вимагають поліцейський, член громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, або військовослужбовець (наприклад, невідкривання дверей квартири).

Проте деякі вчені вважають, що відмежування непокори від опору тільки за критерієм активності чи пасивності поведінки винного не вбачається можливим. Так, В.І. Осадчий та І.І. Давидович звертають увагу на те, що іноді злісна непокора також може бути виражена в активній поведінці особи. Наприклад, невиконання законних вимог працівника міліції (поліцейського) може полягати у втечі суб'єкта, або злочинець ховається від працівників міліції (поліції), які намагаються затримати його. В обох випадках немає опору, хоча очевидні активні дії.

У зв'язку з цим В.І. Осадчий робить висновок, що критерієм розмежування опору і злісної непокори, з об'єктивної сторони, є вчинення при опорі активних дій, спеціально спрямованих безпосередньо на потерпілого. І.І. Давидович також вважає, що обов'язковою ознакою опору є наявність фізичного впливу на потерпілого. Злісна непокора, на відміну від опору, не передбачає такого впливу⁷⁵.

Але ж і цей критерій не можна визнати головним, адже В.І. Осадчий сам вказує, що опором є такі дії, які потерпілому потрібно нейтралізувати в безпосередньому контакті з ним (перебороти суб'єкта, який хапається за громіздкі предмети, щоб утримати затримання). Крім того, як зазначалось вище, при опорі дії винного можуть бути спрямовані проти предметів, необхідних для виконання потерпілим своїх обов'язків (знищення документів, які прокурор намагався вилучити)⁷⁶. Причому видається, що сучасна судова практика виходить з того, що для опору не є обов'язковим (хоча в більшості випадків він наявний) характерний фізичний контакт правопорушника і потерпілого, а також те, щоб посягання на зазначені вище предмети відбувались одночасно з впливом на особу представника влади

⁷⁵ Осадчий В. І. вказ. праця, с. 134, 132, Давидович І.І. вказ. праця с. 142.

⁷⁶ Осадчий В. І. Кримінально-правовий захист правоохоронної діяльності : монографія / В. І. Осадчий. – К. : Атіка, 2004. – С. 456.

чи громадськості, як вважає І.І. Давидович.

Також є цікавою, але в той же час й дискусійною думка висловлена Г.І. Піщенко щодо виключення з кваліфікованого складу хуліганства опору представникові влади або представникові громадськості, які виконували обов'язки з охорони громадського порядку. Науковець наводить ряд аргументів з цього приводу:

1) опір зазначеним особам свідчить про особливу зухвалість тих, хто його надає ознакою особливої зухвалості;

2) родовим об'єктом опору є порядок управління, а хуліганства – громадський порядок. У свою чергу, різні й безпосередні об'єкти. Дана обставина веде до змішування останніх;

3) хуліганством охоплюється багато інших складів злочинів, закріплених в КК України як самостійні, але законодавець їх не вніс як кваліфікуючі ознаки хуліганства;

4) опір вказаним категоріям осіб може бути наданий під час покладення краю будь-якому злочину, але в жодній ст. КК України (крім хуліганства) він не закріплений як кваліфікуюча ознака»⁷⁷.

Безперечно, ці аргументи можуть сприйматися по-різному. Але, на нашу думку, законодавець визначив відповідну кваліфікуючу ознаку, зважаючи на поширеність такої суспільно небезпечної дії та її підвищену суспільну небезпеку. Порівняння санкцій за ч. 3 ст. 296 КК України та ст. 342 КК України також дозволяє зробити однозначний висновок про недоцільність скасування вказаної кваліфікуючої обставини⁷⁸.

Підтвердженням доцільності існування такої кваліфікуючої ознаки може бути наступний приклад, в якому Апеляційний суд Дніпропетровської області скасував вирок першої інстанції та призначив реальне позбавлення волі двох хуліганам при наступних обставинах.

02 квітня 2014 року, близько 00 години 00 хвилин ОСОБА_2 разом з братом ОСОБА_3, перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, для розваги прибули до нічного клубу ТОВ «СІМ ІКСІВ», що розташований у будинку №40 по пр. Карла Маркса у м. Дніпропетровськ, де на вході менеджером вказаного клубу ОСОБА_5, їм було відмовлено у доступі до нічного клубу у зв'язку з їх невідповідністю встановленим у клубі критеріям зовнішнього вигляду відвідувачів і перебуванням у стані алкогольного сп'яніння, що суперечили звичайному режиму роботи цього закладу ресторанного господарства, який здійснює діяльність щодо надавання послуг відносно задоволення потреб у харчуванні з організуванням обслуговування та дозвілля споживачів.

⁷⁷ Піщенко Г. І. Попередження хуліганства (кримінально-правовий і кримінологічний аспекти) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Г. І. Піщенко. – К., 1999. – С. 7, 10.

⁷⁸ Кримінальне право (Особлива частина): підручник / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. – Т. 2. – Луганськ : видавництво «Елтон – 2», 2012. – С. 158.

У відповідь ОСОБА_2, знаходячись у стані алкогольного сп'яніння, з хуліганських спонукань, тобто з мотивів явної неповаги до суспільства, грубо і умисно порушуючи громадський порядок в частині забезпечення умов відпочинку людей та звичайного режиму роботи діяльності вказаного закладу ресторанного господарства, усвідомлюючи протиправний характер своїх дій, однак прагнучи самовиразитися таким чином у зухвальстві, неповазі до суспільства, тобто показати свою зневагу до існуючих, загальноприйнятих правил і норм поведінки у суспільстві, самоутвердитися за рахунок приниження інших осіб, зокрема менеджера вказаного клубу ОСОБА_5, протиставити себе іншим працівникам цього закладу і присутнім у клубі громадянам, з особливою зухвалістю, тобто з особливою наглістю та грубістю, заявивши про те, що він є працівником органів внутрішніх справ, почав ображати ОСОБА_5 нецензурними словами, пригрозив позбавити її місця роботи і створити в майбутньому неприємності та перешкоди у діяльності ТОВ «СІМ ІКСІВ», вимагаючи пропустити їх до приміщення нічного клубу. Вказані хуліганські дії ОСОБА_2 були очевидними для його брата ОСОБА_3, який приєднався до них та своїми образливими висловлюваннями на адресу ОСОБА_5 підтримував вимоги останнього. При цьому, менеджер нічного клубу ОСОБА_5 була вимушена пропустити ОСОБА_2 та ОСОБА_3 до приміщення нічного клубу, висловлюючи до них прохання дотримуватися громадського порядку та правил поведінки відвідувачів у нічному клубі.

Таким чином, ОСОБА_2 та ОСОБА_3 02 квітня 2014 року, протягом двох годин, починаючи з 00.00 години і до 02.30 години ночі, грубо порушували громадський порядок, тривалий час уперто не припиняючи свої хуліганські дії, які супроводжували особливою зухвалістю та винятковим цинізмом, із завданням ОСОБА_5, свідкам ОСОБА_6 та ОСОБА_7 фізичної болі, непристойним знущанням над гідністю ОСОБА_5, умисним пошкодженням майна ТОВ «СІМ ІКСІВ» із заподіянням матеріальної шкоди на суму 10 145 грн., тривалим припиненням нормальної діяльності і звичайного режиму роботи закладу ресторанного господарства та зривом масового відпочинку у ньому громадян, які вимушено залишили приміщення клубу, що призвело до припинення його роботи. При цьому, ОСОБА_2 та ОСОБА_3 з метою позбавити охоронців закладу, які активною протидією припиняли хуліганські дії, можливості виконати громадський обов'язок з охорони громадського порядку, чинили їм активний опір, відштовхуючі їх та спричиняючи фізичний біль⁷⁹.

Даний вирок є досить об'ємним за змістом, є у відкритому доступі, а тому нами наведено лише його невеличку частину.

Як бачимо, існування такого кваліфікованого чи особливо кваліфікованого виду хуліганства обумовлено також тим, що опір застосовується до сторонніх, проте небайдужих людей, які намагаються

⁷⁹ Матеріали Єдиного державного реєстру судових рішень [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/53507471>.

зупинити хулігана. Негативне ставлення до правоохоронних органів та поліції (міліції) зокрема не може відображатися на наукових позиціях вчених, які мають бути завжди об'єктивними та розуміти важливість професії охорони правопорядку та необхідності законодавчого забезпечення такої діяльності.

У зв'язку із цим пропозиції по виключенню зі ст. 296 КК України такої ознаки, як хуліганство, пов'язане з опором представникові влади або представникові громадськості, який виконує обов'язки з охорони громадського порядку, виглядають непереконливими та відображають здебільшого негативне ставлення авторів до правоохоронних органів, а ніж бажання удосконалити кримінально-правову охорону громадського порядку та практику застосування відповідних норм.

Отже, об'єктивна сторона хуліганства, пов'язаного з опором представникові влади або представникові громадськості, який виконує обов'язки з охорони громадського порядку, чи іншим громадянам, які припиняли хуліганські дії, полягає в наступному:

1) злочин вчиняється виключно шляхом активних дій та є закінченим з моменту грубого порушення громадського порядку, що супроводжується або винятковим цинізмом та/або особливою зухвалістю;

2) винятковий цинізм та особливу зухвалість, опір слід розуміти так, як їх розтлумачено у відповідній постанові ПВС України та можна вважати способами вчинення злочину;

3) твердження про обов'язковість наслідків у вигляді грубого порушення громадського порядку та місця вчинення злочину (публічно, у присутності інших осіб) не знайшли свого підтвердження.

2. Суб'єктивні ознаки хуліганства поєднаного із опором працівнику поліції під час охорони громадського порядку

Теоретична конструкція «суб'єкт злочину» не може бути зрозумілою в належній мірі на основі лиш сучасних уявлень, оскільки самі вони сформувались під впливом попередніх концепцій. В науковій літературі вірно зауважено, що кожне нове покоління вчених прагне підбити визначені підсумки попередньої роботи, оцінити пройдений етап і окреслити нові перспективи⁸⁰.

Встановлення такого елемента складу злочину та його ознак відіграє важливу роль під час притягнення особи до кримінальної відповідальності та призначенні їй покарання за вчинене діяння. А.Н. Трайнін підкреслює, що там, де немає людини як винуватця злочину, там не може бути самого питання про наявність або відсутність складу злочину; більш того, де немає осудної людини, яка досягла за законом установленого віку, там немає і самого питання про кримінальну відповідальність і склад злочину⁸¹.

Дослідження суб'єкта хуліганства, пов'язаного з опором представникові влади або представникові громадськості, який виконує обов'язки з охорони громадського порядку, чи іншим громадянам, які припиняли хуліганські дії, буде проведено з урахуванням пропозиції по підвищенню віку кримінальної відповідальності за хуліганство, кримінальна відповідальність за яке передбачена ч. 1 ст. 296 КК України.

По-перше, нами не виявлено жодного кримінально-правового дослідження, в якому б автор пропонував саме підвищити, а не знизити, як завжди, вік кримінальної відповідальності за певний злочин чи групу злочинів, тобто така результат такої роботи може мати елементи наукової новизни за умови їх прийнятності та обґрунтованості.

По-друге, вік, з якого настає відповідальність за вчинення хуліганських злочинів, залежить від того, за якою статтею КК України буде кваліфікуватися вчинене діяння. За загальним правилом, згідно з ч. 1 ст. 22 КК України, кримінальній відповідальності підлягають особи, яким на момент вчинення злочину виповнилося 16-ть років. У ч. 2 ст. 22 КК України міститься вичерпний перелік складів злочинів, за вчинення яких відповідальність настає з 14-ти років. За віковим критерієм суб'єктом злочинів, передбачених п. 7 ч. 2 ст. 115 та ст. 296 КК України, є особа, яка до моменту їх вчинення досягла 16-ти річного віку⁸².

⁸⁰ Уголовное право. Общая часть. Преступление. Академический курс. В 10 т. Т. VII. Субъект преступления. Субъективная сторона преступления. Кн. I. Субъект преступления / под ред. Н. А. Лопашенко. – М. : Юрлитинформ, 2016. – С. 3.

⁸¹ Трайнин А. Н. Общее учение о составе преступления / А. Н. Трайнин. – М. : Госюриздат, 1957. – С. 213.

⁸² Івахненко О. А. Кримінальна відповідальність за хуліганські діяння: хуліганські злочини та складі злочинів : монографія / О. А. Івахненко ; за заг. ред. В. П. Ємельянова. – Х. : Право, 2016. – С. 114.

Тобто із загальної кількості хуліганських злочинів кримінальна відповідальність з 14-ти років настає лише за два з них. Щодо умисного вбивства запитань не виникає, тоді як щодо хуліганства – є декілька. Окремі з них будуть висвітлені під час вивчення суб'єктивної сторони та форм реалізації кримінальної відповідальності за хуліганство, а окремі стосуються наступного.

Згідно ч. 1 ст. 18 КК України, суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність.

Тобто суб'єктом хуліганства, в тому числі і за ч. 3 ст. 296 КК України, може бути будь-яка фізична особа (як приватна, так і службова), громадянин України, іноземний громадянин або особа без громадянства, осудна та яка на момент вчинення злочину досягла 14-ти річного віку.

Так, 17-ти річна ОСОБА_1 04 серпня 2013 року в період часу з 12.30 години до 13.10 години, знаходячись на дитячому майданчику біля будинку № 7 на ж/м Сокіл-1 в м. Дніпропетровськ, перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, маючи умисел на грубе порушення громадського порядку з мотивів явної неповаги до суспільства, з особливою зухвалістю та винятковим цинізмом, усвідомлюючи свої суспільно небезпечні дії, незважаючи на присутність на вказаному дитячому майданчику громадян та дітей, почав викрикувати нецензурні вислови в бік оточуючих, і тим самим явно показував свою зневагу до існуючих правил і норм поведінки в суспільстві, при цьому нехтував зауваженнями перехожих громадян, у тому числі ОСОБА_4, які були направлені на припинення протиправних хуліганських дій з боку ОСОБА_1.

В той же час повз проходив потерпілий ОСОБА_2, який побачивши хуліганські дії з боку обвинуваченого ОСОБА_1, з метою припинення протиправних дій останнього, підійшов до нього, та звернувся до нього з зауваженням, однак останній нехтуючи встановленими в суспільстві нормами моралі, продовжив вчиняти хуліганські дії, які супроводжувались винятковим цинізмом, та реалізуючи свій злочинний умисел направлений на опір особі, яка припиняє злочинні дії, діючи з особливою зухвалістю, наніс невстановлену кількість ударів руками та ногами потерпілому ОСОБА_2, тим самим спричинивши останньому тілесні ушкодження у вигляді: крововиливу на червоній каймі нижньої губи ліворуч з переходом на слизову оболонку, синців по передній поверхні лівого плеча у верхній та нижній третині, забою лівої половини грудної клітини, внутрішньо-шкіряних крововиливів по задній поверхні грудної клітини ліворуч в проекції 6-12-го ребер по лопатковій лінії, які за своїх характером відносяться до легких тілесних ушкоджень, що мають незначні скороминущі наслідки.

Однак, обвинувачений ОСОБА_1, продовжуючи свої злочинні наміри, не бажаючи припинити свої злочинні дії, усвідомлюючи їх протиправності, продовжив грубо порушувати громадський порядок, з хуліганських мотивів, та діючи з винятковим цинізмом, демонструючи зневагу щодо норм

моральності, публічно оголився та почав демонструвати оточуючим свої статеві органи, при цьому викрикуючи нецензурні вислови в бік оточуючих⁸³.

Не дивлячись на вік осіб, які вчиняють хуліганство, їх характерною особливістю є стан сп'яніння. Так, за даними ДСА України, більше 90 %, засуджених за ст. 296 КК України, перебували у стані алкогольного сп'яніння, 1,2 % – наркотичного.

У цьому зв'язку заслуговує уваги наступне. Говорячи про осудність, не можна обминути питання щодо вчинення злочину особою у стані сп'яніння. Так, у главі XX, арт. 44, п. 9 «Прав, за якими судиться малоросійський народ 1743 р.» законодавець визначає, що 242 вчинення будь-якого злочину у стані сп'яніння не виключає кримінальної відповідальності, але така обставина при визначенні міри покарання є пом'якшуючою. У такому разі «убийство или другое преступление, может причтено быть ему за прямое случайное, а не умышленное», відповідно злочинець звільняється від смертної кари чи від «другого равного тому злодеянию наказания», але він мав відшкодувати потерпілому заподіяну злочином шкоду⁸⁴.

В науці кримінального права існує обґрунтована пропозиція про виключення ст. 21 та п. 13 ст. 67 КК України – норми про кримінальну відповідальність за злочини, вчинені у стані сп'яніння внаслідок вживання алкоголю, наркотичних засобів або інших одурманюючих речовин та вчинення злочину у стані сп'яніння як обставина, що обтяжує покарання відповідно⁸⁵.

Враховуючи той факт, що ми живемо не у XVIII столітті, до стану сп'яніння люди доводять себе самі, врахування такого стану під час вчинення злочину обтяжуючою обставиною є правом суду, а не обов'язком, то і за вивільнену внутрішню приховану агресію цілком слушно наступає в тому числі кримінальна відповідальність. Саме тому стан фізіологічного сп'яніння не виключає відповідальність, а обтяжує її. Хоча, як показує практика призначення покарань, до цих пір є незрозумілими критерії врахування як обтяжуючих, так і пом'якшуючих обставин.

Особи, визнанні винуватими у вчиненні злочину, передбаченого ч. 3 ст. 296 КК України, перебували майже у всіх випадках у стані алкогольного сп'яніння, проте визнання цього обставиною, що обтяжує відповідальність, жодним чином не впливало на остаточне рішення суду – тільки коли рішення суду пов'язане із реальним позбавленням волі.

Стан сп'яніння як факультативна ознака суб'єкта злочину тісно пов'язана із можливістю керувати своїми діями та усвідомлювати їх значення.

⁸³ Матеріали Єдиного державного реєстру судових рішень [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/35253865>.

⁸⁴ Остапенко Т. О. Визначення суб'єкта злочину за «Правами, за якими судиться малоросійський народ» 1743 р. / Т. О. Остапенко // Актуальні проблеми держави і права. – 2007. – Вип. 36. – С. С. 241-242.

⁸⁵ Бурдін В. М. Кримінальна відповідальність за злочини, вчиненні у стані сп'яніння : монографія / В. М. Бурдін. – К. : Атіка, 2005. – С. 152.

Відповідно до ч. 1 ст. 19 КК України, осудною визнається особа, яка під час вчинення злочину могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними; згідно з ч. 1 ст. 20 КК України – підлягає кримінальній відповідальності особа, визнана судом обмежено осудною, тобто така, яка під час вчинення злочину, через наявний у неї психічний розлад, не була здатна повною мірою усвідомлювати свої дії (бездіяльність) та (або) керувати ними.

Як відомо, в судовій та слідчій практиці у справах про хуліганство нерідко у слідчих та суддів виникають обґрунтовані сумніви у психічному стані винного. За даними ДСА України у 2005 р. за судовими вироками 68 хуліганів було визнано неосудними (0,93 % від усіх засуджених за хуліганство), до яких було застосовано заходи медичного характеру; у 2006 р. – 65 (0,87 %); у 2007 р. – 62 (0,94 %); у 2008 р. – 61 (0,97 %); у 2009 р. – 57 (1,02 %). Тобто ми спостерігаємо відносну кількісну стабільність при визначенні неосудних хуліганів⁸⁶.

За нашим власним аналізом даних ДСА в період з 2010 року до першої половини 2016 року, такий відсоток підтверджується – до 0,9 % суди визнають неосудними, обмежено осудними визнано близько 1,2 % (від 1 до 1,2) осіб засуджених за хуліганство. Разом з тим, практично неможливо точно встановити такі є дані по особам, які були визнанні винуватими у вчиненні хуліганства, пов'язаного з опором представникові влади або представникові громадськості, який виконує обов'язки з охорони громадського порядку, чи іншим громадянам, які припиняли хуліганські дії. Тому говорити про частину досліджуваного вид хуліганів як про неосудних чи обмежено осудних можемо говорити лише з певним ступенем ймовірності.

Звідси виходить, що більше 97 % засуджених осіб при вчиненні хуліганства повністю усвідомлюють грубість порушення громадського порядку та керують своїми діями в цей час.

Беручи до уваги викладене, підкреслимо, що суб'єктом злочину, передбаченого ч. 3 ст. 296 КК України, є особа, яка усвідомлює свої дії, може керувати ними та здатна розуміти зміст та значення грубого порушення громадського порядку та дії пов'язані з опором представникові влади або представникові громадськості, який виконує обов'язки з охорони громадського порядку, чи іншим громадянам, які припиняли хуліганські дії.

Так, грубо порушуючи громадський порядок, особа повинна розуміти, що вчиняє дії, які не сприймаються суспільством як законні і, наприклад, полягають в насильстві із завданням потерпілій особі побоїв або заподіяння тілесних ушкоджень чи знуцання над нею, або в знищенні чи пошкодженні майна, чи в зриві масового заходу, або тимчасовому припиненні нормальної діяльності установи, підприємства чи організації, руху громадського транспорту, опору представникові влади або представникові громадськості,

⁸⁶ Налуцишин В. В. Кримінальна відповідальність за хуліганство (ст. 296 КК України) : монографія / В. В. Налуцишин. – Х. : Харків юридичний, 2009. – С. 181.

який виконує обов'язки з охорони громадського порядку, чи іншим громадянам, які припиняли хуліганські дії тощо⁸⁷.

Наступною ознакою суб'єкта злочину є вік особи. Загальний вік кримінальної відповідальності становить 16-ть років. Разом з тим, ст. 296 є одним із двох хуліганських злочинів та складів злочинів, кримінальна відповідальність за яке настає з 14-ти років, що прийнято називати зниженим віком кримінальної відповідальності.

В основу зниження віку кримінальної відповідальності покладено такі критерії:

1) рівень розумового розвитку, свідомості особи, який свідчить, що з 14 років особа усвідомлює як суспільну небезпеку, так і протиправність відповідних злочинів;

2) значна поширеність цих злочинів серед підлітків;

3) тяжкість шкоди в результаті їх вчинення⁸⁸.

У цьому контексті є дискусійною є думка В. В. Налуцишина, про те, що при вчиненні хуліганства винні особи посягають на ті самі блага, якими володіють і самі (здоров'я, честь, гідність, майно), а тому є очевидним, що вже з 14-річного віку вони в змозі оцінити свою поведінку (вчинок) та наслідки, що наступили⁸⁹. Наприклад, чи можна таке правило поширити на терористичний акт, відповідальність за вчинення якого також настає з 14-ти років? Однозначно, що ні. Тут потрібен комплексний підхід з урахуванням детермінаційного комплексу протиправної поведінки, юридична відповідальність за яку можлива з 14-ти років.

Відповідно до ст. 213 КК РФ, за просте хуліганство кримінальна відповідальність настає з 16-ти років.

В.С. Єгоров вважає, що таке положення є цілком обґрунтованим і пояснюється здатністю неповнолітніх уже в цьому віці усвідомлювати суспільну небезпеку й характер вчинених дій, правильно сприймати, що відбувається й, відповідно до цього, усвідомлено діяти⁹⁰.

Л.О. Кузнецова зазначає, що згідно з КК республік колишнього СРСР, суб'єктом злочину хуліганства та вандалізму є фізична осудна особа, яка досягла або 14-річного віку (ч. 2 та ч. 3 ст. 221 КК Республіки Азербайджан; ч. 2 та ч. 3 ст. 257 (258) КК Республіки Казахстан; ч. 2 та ч. 3 ст. 234 (235) КК Республіки Киргизія; ч. 2 та ч. 3 ст. 237 Республіки Таджикистан; ч. 2 та ч. 3 ст. 277 Республіки Узбекистан; ст. 339 (341) КК Республіки Білорусь; ч. 2 ст. 213 (214) КК РФ; ст. 258 КК Республіки Вірменія; ст. 239 КК Республіки

⁸⁷ Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2-х т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. – 5-те вид., допов. – Х. : Право, 2013. – Т. 2 : Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. – 2013. – С. 585.

⁸⁸ Павлов В. Г. Субъект преступления и уголовная ответственность : Монография / В. Г. Павлов – СПб. : Лань, 2000. – С. 45.

⁸⁹ Налуцишин В. В. Кримінальна відповідальність за хуліганство (ст. 296 КК України): дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.08 / Налуцишин Віктор Володимирович. – К., 2008. – С. 120.

⁹⁰ Єгоров В. С. Уголовная ответственность за хулиганство: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.08 / Егоров Владимир Сергеевич. – М., 2000. – С. 66.

Грузія; ст. 231 КК Республіки Латвія; ст. 296 КК України; ст. 262, 263 ПК Республіки Естонія), або 16-річного віку (ст. 279 КК Республіки Туркменістан; ст. 260 КК Республіки Вірменія (вандалізм); ст. 287 (288) КК Республіки Молдова; ст. 284 КК Республіки Литва; ч. 1 ст. 221 КК Республіки Азербайджан; ч. 1 ст. 257 КК Республіки Казахстан; ч. 1 ст. 234 КК Республіки Киргизія; ч. 1 ст. 213 КК РФ; ч. 1 ст. 237 Республіки Таджикистан; ч. 1 ст. 277 Республіки Узбекистан). За кримінальними кодексами інших зарубіжних країн, суб'єкт хуліганських дій є, як правило, загальним, тому що спеціальних (додаткових обов'язкових) ознак відповідні норми майже не містять. Виключенням є стан сп'яніння, який є обов'язковою ознакою суб'єкта хуліганських дій (ст. 148 КК Вануату, ст. 167 КК Островів Гілберта, ст. 191 КК Ізраїлю, КК Соломонових Островів). Слід підкреслити, що мінімальний вік притягнення до кримінальної відповідальності за хуліганство, що передбачений ч. 1 ст. 213 КК РФ (в редакції Федерального закону від 13 червня 1996 р.), був раніше встановлений з 14 років, а за ч. 2 та ч. 3 ст. 213 КК РФ (в редакції Федерального закону від 13 червня 1996 р.) – з 16 років. Проведений аналіз ознак суб'єкта свідчить про наявність однакових ознак за вітчизняним та зарубіжним кримінальним законодавством. Основна відмінність полягає у визначенні мінімального віку притягнення до кримінальної відповідальності за хуліганство та вандалізм. У шести країнах колишнього СРСР мінімальний вік за кваліфіковане хуліганство визначений з 14 років, а за просте – з 16 років; у шести країнах колишнього СРСР мінімальний вік за будь-яке хуліганство визначений з 14 років; у трьох країнах колишнього СРСР мінімальний вік за будь-яке хуліганство визначений з 16 років. Отже, у дванадцяти країнах колишнього СРСР мінімальний вік за хуліганство (в залежності від частини статті) визначений з 14 років, а у дев'яти країнах колишнього СРСР мінімальний вік за хуліганство (в залежності від частини статті) може бути з 16 років. У чотирьох країнах колишнього СРСР мінімальний вік за вандалізм визначений з 14 років, а в двох – з 16 років. Таким чином, прослідковується тенденція щодо зниження віку за хуліганство та вандалізм, особливо стосовно кваліфікованого складу хуліганства⁹¹.

За даними ДСА України, за просте хуліганство (ч. 1 ст. 296 КК України) протягом останніх двох років не було жодного засудженого у віці від 14-ти до 16-ти років (до цього засуджувалось декілька осіб на рік). У розрізі років – 2008 рік – 12; 2009 рік – 7; 2010 рік – 5; 2011 рік – 5; 2012 рік – 4; 2013 рік – 5; 2014 рік – 6; 2015 рік – 0; перше півріччя 2016 року – 0. Показники за ч. 3 ст. 296 КК України дещо схожі за підлітковою характеристикою – 6, 0, 3, 2, 1, 0, 0, 0 осіб відповідно до вказаних років.

Наведені дані є науково та практично значущими з тих позицій, що опір під час припинення хуліганства підлітки у віці від 14-ти до 16-ти років вчиняють виключно у групі із старшими хуліганями, найчастіше

⁹¹ Кузнецова Л. О. Визначення ознак об'єкта хуліганства за законодавством окремих зарубіжних країн / Л. О. Кузнецова // Право і суспільства : наук. журнал. – 2010. – № 5. – С. 142-143.

повнолітніми. Всі без виключення діти у цьому віці вчиняли хуліганство у стані алкогольного сп'яніння. По-друге, невже кримінальна відповідальність за просте хуліганство з 14-ти років є панацеєю для забезпечення спокою громадян, враховуючи мізерну кількість засуджених на багатомільйонну країну (при відсутності таких протягом останніх двох років). Вважаємо, що доцільність існування кримінальної відповідальності за злочин, передбачений ч. 1 ст. 296 КК України, з 14-ти річного віку викликає якщо не повне заперечення, то сумнів обґрунтований.

Цікаво, що у вітчизняній кримінологічній літературі хуліганство також вважається «п'яним» злочином. Так, на думку В. В. Налуцишина, значна частина хуліганських дій утворює логічний зв'язок між п'янством і хуліганством⁹². Це пов'язано з тим, що стан сп'яніння прискорює процеси мотивації. Тому цілком справедливим є думка А.П. Тузова, що особа в нетверезому стані не тільки не може послабити, пом'якшити конфліктну ситуацію, а навпаки, нерідко загострює її⁹³. Такі хуліганські дії вчиняються винними в стані алкогольного сп'яніння, а у випадках «побутового» хуліганства практично завжди⁹⁴.

Матеріали вивчених В.В. Налуцишиним кримінальних справ засвідчують, що особи, яких було засуджено за вчинення хуліганства, передбаченого ч. 1-4 ст. 296 КК, 97% від загальної кількості засуджених перебували під час вчинення злочину в стані алкогольного сп'яніння. Суди у всіх цих випадках стан сп'яніння визнавали обставиною, яка обтяжує покарання. Проте ні на вид, ні на розмір покарання ця обставина не вплинула⁹⁵.

Власне дослідження показало, що суд враховував стан сп'яніння як обтяжуючу обставину виключно при призначенні реального позбавленню волі.

Кримінально-правова наука містить достатньо велику кількість дискусійний та навіть полемічних положень, одним з яких є змістовне наповнення кримінально-правової характеристики певного злочину. Аксиоматичним є лише включення до неї складу злочину з його елементами. Поряд із цим, дослідження виключно законодавчо закріплених ознак суб'єкта злочину значним чином обмежує практичне застосування його результатів.

З цих позицій слушною є позиція В.І. Борисов та О.О. Пащенко стосовно того, що, для розуміння кримінально-правової характеристики слід виходити з того, що в ній повинні відобразитися особливості певного виду злочинів, які мають значення для з'ясування їх соціально юридичної природи

⁹² Налуцишин В. В. Кримінальна відповідальність за хуліганство (ст. 296 КК України) : монографія / В. В. Налуцишин. – Х. : Харків юридичний, 2009. – С. 125.

⁹³ Тузов А. П. Мотивація противоправного поведіння неосершеннолетнего / А. П. Тузов – К. : Вища школа, 1982. – С. 116, 124.

⁹⁴ Тузов А. П. Особистість в сфері мотивації злочинної поведінки / А. П. Тузов // Актуальні проблеми держави і права. – 2002. – Вип. 14. – С. 76.

⁹⁵ Налуцишин В. В. Кримінальна відповідальність за хуліганство (ст. 296 КК України): дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.08 / Налуцишин Віктор Володимирович. – К., 2008. – С. 79.

(сутності), суспільної небезпеки, змісту ознак, кримінальної відповідальності, призначення покарання і т. н. Іншими словами, кримінально-правова характеристика являє собою систему, суму спеціалізованої наукової інформації про певний вид злочинів. Отже, зазначена характеристика вимагає більш поглибленого дослідження і з'ясування її теоретичного і практичного змісту. Очевидно, є обґрунтованим пропозицію щодо включення до кримінально-правової характеристики таких елементів:

1) соціальна обумовленість встановлення і збереження кримінальної відповідальності за певний вид злочинів;

2) суспільна небезпека певного виду злочинів, як їх матеріальний субстрат;

3) протиправність діяння і її місце в системі нормативного визначення заборони відповідного виду суспільно небезпечної поведінки;

4) склад певного виду злочинів;

5) суспільно небезпечні наслідки та інші обставини вчинення злочинів, які знаходяться поза межами певного виду злочинів, але властиві їх вчиненню;

6) особа злочинця⁹⁶.

В.А. Мисливий, у розвиток такого твердження, вказує на те, що це є певний парадокс, внаслідок якого вчені-кримінологи, більшість яких представляють фахівці в галузі кримінального права, активно зайнялися розробкою питань кримінологічної характеристики злочинів, залишивши поза спектром своїх наукових інтересів їх кримінально-правову характеристику, яка за часом повинна була мати очевидний пріоритет. Тим не менш, до цих пір існують різні погляди на визначення кримінологічної характеристики, не склалося загально визнаного уявлення про її структуру і елементи. Можливо тому, в переважній більшості випадків, в вітчизняних та зарубіжних навчальних виданнях по кримінології, при наявності в них багатьох розділів, які присвячуються кримінологічній характеристиці окремих видів злочинів, загальне визначення кримінологічної характеристики не наводиться. Разом з цим, таке визначення можна знайти в більш фундаментальних вітчизняних роботах, де вона визначається як опис властивостей, закономірностей, тенденцій, факторів злочинності або окремих її видів, а також ознак особи злочинців, або – як сукупність статистично визначених ознак злочинності, окремих її видів і якостей особи злочинців, які використовуються для наукового аналізу за соціально-демографічними, морально-психологічними, кримінально-правовими і кримінологічними ознаками⁹⁷.

⁹⁶ Борисов В. До питання про сутність кримінально-правової характеристики злочинів / В. Борисов, О. Пащенко // Вісник Академії правових наук України. – 2006. – №3 (42). – С. 182-189.

⁹⁷ Мысливый В. А. Уголовно-правовая и криминологическая характеристика дорожно-транспортных преступлений / В. А. Мысливый // Проблемы совершенствования правовых средств противодействия преступности в современном обществе : материалы международной научно-практической / Вестник Академии МВД Кыргызской Республики им. генерал-майора милиции Алиева Э.А. – Вып. 7. – Бишкек : Академия МВД, 2007. – С. 135-137.

Нагадаємо, що за вчинення злочину, передбаченого ч. 3 ст. 296 (без урахування раніше засуджених осіб за вчинення хуліганства) протягом 2011 року – першого півріччя 2016 року засуджено 1190 осіб (у розрізі років: 2011 – 353, 2012 – 303, 2013 – 237, 2014 – 151, 2015 – 95, 6 місяців 2016 – 51).

Кримінологічно значущими є наступні ознаки таких осіб. За гендерною або статевою ознакою – 57 жінок. За вчинення досліджуваного злочину у групі 527 осіб засуджено. У стані алкогольного сп'яніння – 826 осіб, наркотичного – 2 особи. Працевдатних, які на момент вчинення злочину ніде не навчалися, і не працювали – 968 осіб.

Як бачимо, хуліганство, пов'язане з опором представникові влади або представникові громадськості, який виконує обов'язки з охорони громадського порядку, чи іншим громадянам, які припиняли хуліганські дії, характеризується тим, що:

1) майже половина з нього вчиняється у групі (приблизно 44,3 % засуджених);

2) майже 74 % засуджених осіб на момент вчинення злочину перебували у стані алкогольного сп'яніння;

3) майже 82 % засуджених осіб на момент вчинення злочину були працевдатними, проте ніде не навчалися та не працювали;

4) майже такі ж дані характерні для кожного виду хуліганства, передбаченого ст. 296 КК України.

Враховуючи викладене, перспективними напрямками подальших досліджень є розробка дієвих заходів загальносоціального та спеціально кримінологічного запобігання хуліганству в цілому та такому його виду як пов'язаного з опором представникові влади або представникові громадськості, який виконує обов'язки з охорони громадського порядку, чи іншим громадянам, які припиняли хуліганські дії.

При формуванні видів злочинів із зниженим віком кримінальної відповідальності законодавець враховував три основні фактори:

1) здатність особи віком від 14-ти до 16-ти років здатні усвідомлювати фактичний характер та суспільну небезпеку певних дій;

2) поширеність вчинення злочинів серед осіб цього віку;

3) відповідність підставам та принципам криміналізації суспільно небезпечних діянь.

Абсолютна більшість дослідників оперує цими показниками та пропонує понизити вік кримінальної відповідальності за досліджуваній ними злочин чи групу злочинів. Фактично нами вперше запропоновано протилежне – підвищити вік кримінальної відповідальності за просте некваліфіковане хуліганство до 16-ти років, оскільки відсутня одна з трьох підстав існування зниженого віку – поширеність вчинення хуліганства серед осіб цього віку не в останню чергу через «занурення» їх в он-лайн комп'ютерні ігри, на що звертали уваги інші вчені. Більш того, існує і вірогідність складності усвідомлення факту саме грубого порушення громадського порядку з мотивів явної неповаги до суспільства.

Отже, суб'єктом хуліганства, пов'язаного з опором представникові влади або представникові громадськості, який виконує обов'язки з охорони громадського порядку, чи іншим громадянам, які припиняли хуліганські дії, є фізична осудна людина, яка на момент вчинення злочину досягла 14-ти річного віку. Більше 2/3 таких осіб вчиняє злочин, передбачений ч. 3 ст. 296 КК України, у стані алкогольного сп'яніння, веде соціально пасивний спосіб життя – маючи всі можливості реалізувати себе до цього ставиться байдуже.

Справжня реалізація принципу гуманізму кримінального права, судова практика та зарубіжний досвід кримінально-правового забезпечення громадського порядку поставили під обґрунтований сумнів доцільність настання кримінальної відповідальності за просте хуліганство (ч. 1 ст. 296 КК України) з 14-ти річного віку. Це питання спробуємо додаткового вивчити під час розгляду суб'єктивної сторони і форм реалізації кримінальної відповідальності за хуліганство та досліджуваного його виду.

Історія розвитку суб'єктивної сторони злочину починається з ХІХ століття. Саме в цей період остаточно формується уявлення про склад злочину як кримінально-правову категорію і встановлюється доктринальний підхід до її визначення в якості сукупності всіх ознак, що містяться в понятті злочину. До цього склад злочину виконував виключно кримінально-процесуальну функцію, у зв'язку із чим про суб'єктивну сторону як структурному елементу складу злочину мови не велось. І тільки в кінці ХІХ століття ця категорія отримала своє поширення у більшості європейських держав і першу чергу Німеччині⁹⁸.

Під суб'єктивною стороною злочину в кримінально-правовій науці розуміється психічна діяльність особи, безпосередньо пов'язана з вчиненням злочину. Утворюючи психологічний зміст суспільно небезпечного діяння, суб'єктивна сторона злочину є його внутрішньої (по відношенню до об'єктивної) стороною. Якщо об'єктивна сторона характеризується ознаками, що відображають реальні явища, і тому сприймається безпосередньо за допомогою органів почуттів (зору, слуху, дотику, нюху), то суб'єктивна сторона злочину відображає внутрішній світ людини і не може сприйматися безпосередньо. Вона пізнається тільки шляхом аналізу і оцінки об'єктивних характеристик злочину – утримання дій або бездіяльності, способу їх вчинення, використовуваних при цьому знарядь або засобів і т.д.⁹⁹

Ми повністю підтримуємо В.Я. Тація стосовно того, що суб'єктивна сторона злочину – це внутрішня сторона злочину, яка виявляється у певному психічному ставленні особи до об'єкта та об'єктивної сторони вчинюваного

⁹⁸ Уголовное право. Общая часть. Преступление. Академический курс. В 10 т. Т. VII. Субъект преступления. Субъективная сторона преступления. Кн. II. Субъективная сторона преступления / под ред. Н. А. Лопашенко. – М. : Юрлитинформ, 2016. – С. 3.

⁹⁹ Там само, с. 66.

злочину; певному прояві її свідомості й волі, вираженій у вині, мотивах та меті¹⁰⁰.

Отже, суб'єктивна сторона складу злочину є внутрішнім проявом вчиненого діяння, якому притаманні вина (єдина обов'язкова ознака), мотив, і мета, окремі вчені додатково виділяють емоційний стан злочинця.

У ст. 23 КК України зазначено, що виною є психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбаченої цим Кодексом, та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності. На підставі цього можна зробити логічний висновок про те, що без вини як психічного ставлення до поведінки та її наслідків не може бути і відповідальності, оскільки матиме безвинне заподіяння шкоди (випадок або казус). Більш того, у ч. 2 ст. 2 КК України продубльовано конституційний принцип презумпції невинуватості – особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду.

Отже, обов'язковість вини є законодавчо підтвердженою аксіомою.

Зміст ст.ст. 24 та 25 КК України свідчить про те, що форми вини поділяються на два види: умисел та необережність. Необережна форма вини з її видами взагалі виключається при вчиненні хуліганства та розглядуваного його виду. Думається, що і непрямий умисел також неможливий, оскільки бажання або свідоме допускання настання наслідків може свідчити вже про інший злочин, а не ч. 3 ст. 296 КК України. Єдиною можливою тут є умисна форма вини, вид умислу прямий – винувата особа усвідомлює суспільно небезпечний характер своїх дій, усвідомлює, що своїми діями грубо порушує громадський порядок, які при цьому супроводжуються опором представникам влади або представникам громадськості, які виконують обов'язки з охорони громадського порядку, чи іншим громадянам, які припиняли хуліганські дії, що проявляється особливою зухвалістю чи винятковим цинізмом, і бажає так діяти, оскільки розглядуваний злочин за особливостями законодавчої конструкції є з формальним складом.

Хуліганство як злочин може вчинюватись тільки з прямим умислом. Ця позиція має такі аргументи: по-перше, у самому законі зазначено про те, що хуліганство характеризується такою конструктивною ознакою, як «з мотивів явної неповаги до суспільства», що є обов'язковою ознакою, яка характеризує не лише суб'єктивну сторону, але і його об'єктивну сторону складу цього злочину; по-друге, таке положення відповідає теорії вини у формальних складах злочинів (визнання хуліганства як злочину з формальним складом виключає непрямий умисел, оскільки неможливо, вчиняючи певні дії за власною волею, не бажати вчинення таких дій¹⁰¹.

¹⁰⁰ Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. – 5-те вид., допов. – Х. : Право, 2013. – Т. 1 : Загальна частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. – 2013. – С. 8.

¹⁰¹ Налуцишин В. В. Кримінальна відповідальність за хуліганство (ст. 296 КК України) : монографія / В. В. Налуцишин. – Х. : Харків юридичний, 2009. – С. 161.

На нашу думку, таке дискусійне положення щодо непрямого умислу при хуліганстві було можливим при нерозумінні чіткої різниці між прямим та непрямим умислом, віднесенням хуліганства до злочинів із матеріальним складом – тоді різниця між прямим та непрямим умислом полягала б у вольовій ознаці – бажані чи свідомому допущення настання суспільно небезпечних наслідків.

Для складу закінченого злочину достатньо встановити факт грубого порушення громадського порядку. Встановлювати, доводити та доказувати суспільно небезпечні наслідки – величину, розміри немає потреби, і тому законодавець конструює склад цього злочину так, що злочинні наслідки мовби знаходяться за межами складу злочину, поза його обов'язковими ознаками. Цей злочин має наслідки, вони є, вони суспільно небезпечні, але до складу хуліганства вони не належать. Склад цього злочину є наявним у діях особи при будь-яких розмірах цих наслідків¹⁰².

Так, Ленінський районний суд м. Севастополя 08.04.2004 р. визнав винним і засудив Б.С. за ч. 1 ст. 296 КК України. Маючи при собі газовий балончик «Терен-1» і складаний ніж. Б.С. 30.09.2003 р. увійшов до кімнати готелю «Україна» і декілька разів випустив струмінь газу з газового балончика у обличчя З.О. Після цього заздалегідь заготовленим для заподіяння тілесних ушкоджень складаним ножом став завдавати З.О. удари у піднижньощелепову ділянку шиї. Внаслідок таких дій потерпілій було завдано тяжкі тілесні ушкодження, що спричинили непоправне знівечення обличчя. Апеляційний суд скасував вирок у частині засудження Б.С. за ч. 4 ст. 296 КК України на підставі п. 2 ст. 6 КПК України зазначивши, що ні досудове слідство, ні місцевий суд, оцінюючи зібрані у справі докази обвинувачення Б.С. в хуліганстві, не врахували таких обставин, як те, що суб'єктивна сторона хуліганства характеризується умисною формою вини і мотивом явної неповаги до суспільства. Із матеріалів справи вбачається, що Б.С. прийшов до З.О. у робочий офіс, що розташований у кімнаті готелю, з метою з'ясування особистих стосунків. Сам факт умисного заподіяння тілесних ушкоджень З.О. у приміщенні за місцем її роботи не свідчить про наявність у Б.С. наміру вчинити хуліганство. Більш того, Верховний Суд України зазначає, саме при кваліфікації кваліфікованого виду хуліганства, пов'язаного з опором представникові влади або представникові громадськості, який виконує обов'язки з охорони громадського порядку, чи іншому громадянину, який припиняв хуліганські дії (ч. 3 ст. 296 КК) органи досудового слідства та суди допускають найбільше помилок¹⁰³.

Умисел винного при хуліганстві за ч. 3 ст. 296 КК України спрямований, насамперед, на порушення громадського порядку, який переходить в опір представникові влади або представникові громадськості,

¹⁰² Навроцький В. О. Злочини проти громадської безпеки, громадського порядку та народного здоров'я : лекції для студ. юрид. фак. / В. О. Навроцький ; Львів. держ. ун-т ім. І. Франка. Юридичний факультет. Кафедра кримінального права та процесу. – Львів, 1997. – С. 11.

¹⁰³ Розгляд судами кримінальних справ про хуліганство [Електронний ресурс] – Режим доступу : [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(print\)/B0DCABFE5CB7F216C2257B7C0042F42D](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(print)/B0DCABFE5CB7F216C2257B7C0042F42D).

який виконує обов'язки з охорони громадського порядку, чи іншим громадянам, які припиняли хуліганські дії.

Однією з обов'язкових ознак суб'єктивної сторони хуліганства за ч. 3 ст. 296 КК України є його мотив – хуліганські спонукання, що виражаються в опорі представникам влади або представникам громадськості, які виконують обов'язки з охорони громадського порядку, чи іншим громадянам, які припиняли хуліганські дії, тобто мотиву явної неповаги до суспільства, що прямо вказано в диспозиції ч. 1 ст. 296 КК України.

За своїм змістом хуліганський мотив має яскраво виражений індивідуалістичний характер, у ньому проявляється нехтування суспільними інтересами, а також інтересами окремих громадян, що також може виражатися в опорі представникові влади або представникові громадськості, які виконують службові обов'язки з охорони громадського порядку, чи іншим громадянам, які припиняли хуліганські дії.

Він може характеризуватися комплексом низьких спонукань у вигляді прагнення особи протиставити себе суспільству, проявити грубу силу, п'яну хвацькість, пустощі тощо.

Як правило, хуліганський мотив визначається як «явна неповага до суспільства». Але таких ознак, очевидно, недостатньо для з'ясування змісту такого мотиву У загальному розумінні хуліганський мотив вбачають в грубо зневажливому відношенні до всього суспільства в цілому, в бажанні протиставити себе суспільній думці, нормам моралі, продемонструвати своє «перевершення», грубу силу тощо¹⁰⁴.

Загальний мотив неповаги до суспільства зумовлюється наявністю в хулігана прагнень продемонструвати свою незалежність від нормативних обмежень¹⁰⁵.

В.В. Налуцишин визначає хуліганський мотив як сукупність спонукань, які обумовлені соціально-економічними та політичними чинниками, та об'єктивовані в зухвалій неповазі до честі і гідності як фізичних, так і юридичних осіб, усвідомленій зневазі традицій, норм моралі, права і закону, агресивній протидії громадським та владним приписам¹⁰⁶.

С.А. Тарарухін вважає, хуліганський мотив є усвідомленим прагненням проявити неповагу до суспільства шляхом вчинення різного роду цинічних і зухвалих дій, які порушують громадський порядок¹⁰⁷.

Лаконічно, проте точно з цього приводу С.С. Яценко писав, що хуліганський мотив може характеризуватись комплексом нищих спонукань у

¹⁰⁴ Морозова В. О. Адміністративна відповідальність за правопорушення проти громадської моралі: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.07 / Морозова Вікторія Олексіївна. – Ірпінь, 2002. – С. 10.

¹⁰⁵ Ратинов А. Р. О психологической природе хулиганского мотива / А. Р. Ратинов, А. Ш. Рчеулешвили // Вопросы борьбы с преступностью. – М. : Юрид. лит., 1987. – Вып. 45. – С. 47.

¹⁰⁶ Налуцишин В. В. Кримінальна відповідальність за хуліганство (ст. 296 КК України): дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.08 / Налуцишин Віктор Володимирович. – К., 2008. – С. 115.

¹⁰⁷ Тарарухин С. А. Преступное поведение. Социальные и психологические черты / С. А. Тарарухин. – М. : Юрид. лит., 1974. – С. 74.

вигляді прагнення протиставити себе суспільству, виявити грубу силу, п'яну зухвалість, пустощі тощо¹⁰⁸.

На нашу думку, найвдалішою з цього приводу є точка зору. Г.І. Піщенко, який вважає, що хуліганський мотив – це усвідомлене прагнення, що породжує у винного прямий намір на вчинення хуліганства, сприяє його подальшому формуванню та розвитку і, як результат цього процесу, спонукає до активних, навмисних дій, які характеризуються явною неповагою до суспільства та грубим порушенням громадського порядку¹⁰⁹.

У процесі вчинення злочину, що розпочався за мотивом особистого характеру (помста, ревності тощо), останній може перейти в мотив явної неповаги до суспільства. Тим самим діяння може перетворитись із посягання на особу в злочин проти громадського порядку – хуліганство¹¹⁰.

М.Т. Куц вважає, що особисті мотиви носять другорядний, незначний, слабо виражений характер. Переважає ж завжди неповага до суспільства, що виражається в порушенні громадського порядку і є головним, вирішальним мотивом для кваліфікації злочинів за ст. 296 КК України¹¹¹.

Вчинення злочину на основі особистих неприязних стосунків у більшості випадків свідчить, що він був учинений не з хуліганських спонукань, а з мотиву помсти (ревності), корисливості тощо. Особисті неприязні стосунки між винним і потерпілим можуть складатися протягом тривалого часу (іноді роками), але вони можуть виникнути і в момент неправомірної або аморальної поведінки потерпілого. Особисті неприязні взаємовідносини можуть виникнути і раптово, якщо вони зачіпають важливі інтереси сторін або поєднані із заподіянням істотної шкоди¹¹².

Наприклад, Г. після обопільної бійки з П., вважаючи що присутній при цьому Я. вдарив його по голові, збив його з ніг і наніс йому удари по голові й животу, чим заподіяв тяжкі тілесні ушкодження. Президія обласного суду, розглянувши справу, визнала кваліфікацію дій Г. за ч. 2 ст. 296 КК України необґрунтованою, оскільки злочинні дії Г. вчинив не з хуліганських спонукань, а на основі особистих неприязних стосунків, які виникли під час бійки Г. та П.¹¹³.

¹⁰⁸ Станіслав Яценко. Життя. Наука. Правотворчість / уклад. : С. Д. Шапченко, І. С. Яценко. – Київ : Юрінком Інтер, 2016. – 199.

¹⁰⁹ Піщенко Г. І. Попередження хуліганства (кримінально-правовий і кримінологічний аспекти) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Г. І. Піщенко. – К., 1999. – С. 8.

¹¹⁰ Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : 4-е вид. перероб. та доповн. / за ред. С. С. Яценка. – К. : «А.С.К.», 2005. – С. 512.

¹¹¹ Куц Н. Т. Преступления против общественного порядка и общественной безопасности / Н. Т. Куц. – К. : КВШ МВД СССР, 1974. – С. 14-15.

¹¹² Александров Ю. В. Кваліфікація злочинів : навчальний посібник. Видання 3-є, доповн. та переробл. / Ю. В. Александров. – К. : Атіка, 2007. – С. 423.

¹¹³ Розгляд судами кримінальних справ про хуліганство [Електронний ресурс] – Режим доступу : [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(print\)/B0DCABFE5CB7F216C2257B7C0042F42D](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(print)/B0DCABFE5CB7F216C2257B7C0042F42D).

Таким чином, можна зазначити, що мотив вчинення передбачених ч. 3 ст. 296 КК України дій має свою специфічну природу і визначається як хуліганський – це зухвале, цинічне самовираження винної особи, емоційним підґрунтям якого є жорстокий егоїзм, невдоволеність і озлобленість.

У п. 4 Постанови № 10 «Про судову практику у справах про хуліганство» від 22 грудня 2006 р. ПВС України вказав, щоб відмежовувати хуліганство від інших злочинів належить з'ясовувати спрямованість умислу, мотиву, цілі винного та обставини вчинення кримінально караних дій. Дії, які супроводжувалися погрозами вбивством, завданням тілесних ушкоджень, вчинені щодо членів сім'ї, родичів, знайомих і викликані особистими неприязними стосунками, неправильними діями потерпілих тощо, слід кваліфікувати за відповідними статтями КК України, що передбачають відповідальність за злочини проти особи. Як хуліганство зазначені дії можуть бути кваліфіковані лише в тих випадках, коли вони були поєднанні з очевидним для винного грубим порушенням громадського порядку з мотивів явної неповаги до суспільства та супроводжувались особливою зухвалістю чи винятковим цинізмом.

Найбільш поширеними є помилки в кваліфікації злочинів, пов'язаних із заподіянням потерпілому тілесних ушкоджень. Нанесення побоїв або заподіяння тілесних ушкоджень і т. ін. діяння, що були викликані особистими неприязними стосунками, за загальним правилом, не можна кваліфікувати за ст. 296 КК України.

Таким чином, на перше місце висуваються ознаки, що характеризують суб'єктивну сторону злочинних дій винної особи, оскільки мотив злочину є інтегральним психічним утвіром, який спонукає особу до вчинення суспільно небезпечного діяння та є його підставою¹¹⁴.

Дещо інша картина має місце при вчиненні хуліганства підлітками, особливо у віці від 14-ти до 16-ти років.

Найперший вплив на неповнолітнього мають негативні фактори сімейного виховання та побуту. Будь-яка категорія неповнолітніх злочинців набуває свій перший негативний зміст у сімейному та побутовому оточенні. Саме це оточення вносить у програму спонукальних мотивів і поведінки неповнолітнього ті негативні риси, які проявляються потім у злочинних і аморальних діях. До таких негативних аспектів виховання належать певні чинники організації навчально-виховного процесу в загальноосвітніх школах, училищах, коледжах та виробничих колективах. Недоліки такого роду виховання вже самі по собі можуть відіграти негативну роль у поведінці неповнолітнього. У тих же випадках, коли на молоду людину впливають при цьому ще й негативні елементи сімейних і побутових відносин, у наявності реальна основа для формування суспільно небезпечної особистості¹¹⁵.

¹¹⁴ Савченко А. В. Мотив і мотивація злочину : монографія / А. В. Савченко. – К. : Атіка, 2002. – С. 14.

¹¹⁵ Бочелюк В. Й. Юридична психологія : навч. пос. / В. Й. Бочелюк. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – С. 99.

Об'єктивні чинники розвитку особистості, які характеризуються наявністю повної чи неповної родини, її матеріальним і соціально-побутовим становищем, а також суб'єктивні чинники процесу соціалізації неповнолітнього, внутрішній світ і зовнішнє оточення родини відіграють визначальну роль у формуванні мотивації до певного виду поведінки. При цьому, коли процес соціалізації неповнолітнього відбувався за неприйнятних умов для формування потребово-мотиваційної сфери, світоглядних позицій, засвоєння соціальних норм, цінностей, правил поведінки, переконань та ідеалів, виникає велика ймовірність того, що неповнолітній потрапляє у зону ризику та небезпеки і міг вчинити протиправне, у тому числі злочинне діяння або стає жертвою злочинного посягання¹¹⁶.

Найхарактернішими властивостями неповнолітніх є їх бажання утвердитись, романтизм, почуття ліктя (згуртованість), інтерес до забороненого «плоду» та ін.¹¹⁷.

Вивчення судової практики показало, що хуліганство найчастіше вчиняється для задоволення бажання щодо самоствердження за рахунок приниження інших. Нечастий вихід із віртуальної реальності (значна частина підлітків більшу частину вільного часу проводить в онлайн іграх) супроводжується різною поведінкою, в тому числі протиправною. Разом з тим, внутрішньою рушійною силою її є мотив гри та розваг – неповнолітні найчастіше вчиняють злочини саме з такими мотивами.

На нашу думку, мотив гри та розваг є сам по собі хуліганським та таким, що виражає явну неповагу до суспільства, виражає наміри виділитися та привернути до себе увагу.

Отже, підлітки у віці від 14-ти до 16-ти років вчиняють хуліганство з мотивів гри та розваг, що трактуються як явна неповага до суспільства дуже умовно. Підлітковий перехідний вік характеризується активним процесом соціалізації, а тому протиправні відхилення у ньому такою категорією осіб не сприймаються злочинними.

Важливе значення для всебічної характеристики суб'єктивної сторони злочину має мета суспільно небезпечного діяння, під якою розуміють той фактичний результат, якого винний намагається досягти шляхом вчинення злочину¹¹⁸.

Нами встановлено подвійність мети хуліганства, пов'язаного з опором представникові влади або представникові громадськості, який виконує обов'язки з охорони громадського порядку, чи іншим громадянам, які припиняли хуліганські дії.

¹¹⁶ Юзікова Н. С. Злочинність неповнолітніх: особливості, сучасні тенденції та заходи запобігання і протидії їй : монографія / Н. С. Юзікова. – Дніпро : Біла К. О., 2016. – С. 421.

¹¹⁷ Кримінологія : курс лекцій / Ю. В. Александров, А. П. Гель, Г. С. Семаков. – К. : МАУП, 2002. – С. 189.

¹¹⁸ Кримінальне право. Загальна частина : підручник / за ред. А. С. Беніцького, В. С. Гуславського, О. О. Дудорова, Б. Г. Розовського. – К. : Істина, 2011. – С. 388.

Перше завжди полягає у тому, щоби позбавити уповноважених осіб можливості виконати службовий чи громадський обов'язок з охорони громадського порядку.

Друге – помста або відплата за зроблене зауваження (54 % досліджених випадків), демонстрація зневаги не тільки до оточуючих, а й до держави з її атрибутами (29 % досліджених випадків), спричинити фізичний біль, моральні страждання, тілесні ушкодження (17 %).

Показовим у цьому плані є наступним приклад (з точки зору так званого «умовного засудження»). Під час святкування Дня народження, ОСОБА_4 разом з ОСОБА_3, маючи умисел на порушення громадського порядку з мотивів явної неповаги до суспільства, ігноруючи загальноприйняті норми моралі та поведінки в суспільстві, безпричинно, з хуліганських спонукань, використовуючи малозначний привід, почали чіплявся до ведучої музичної програми закладу – ОСОБА_7. На що, присутній у приміщенні кафе, співмешканець ОСОБА_7, ОСОБА_8 зробив їм зауваження з приводу неналежної їх поведінки.

У відповідь на вказане зауваження ОСОБА_8, ОСОБА_4, маючи умисел на грубе порушення громадського порядку з мотивів явної неповаги до суспільства, ігноруючи загальноприйняті норми моралі та поведінки в суспільстві, безпричинно, діючи з особливою зухвалістю, яка виразилась у грубому порушенні громадського порядку, поєднаному із завданням побоїв, та з хуліганських спонукань, використовуючи малозначний привід, наніс останньому удар долонею руки в область обличчя.

На виконання своїх службових обов'язків, передбачених [Законом України «Про міліцію»](#), вони зробили зауваження вказаним особам, у відповідь на що, останні почали висловлюватися на адресу працівників міліції нецензурною лайкою, виказувати в їх адресу погрози фізичною розправою і маючи умисел на спричинення тілесних ушкоджень та пошкодження майна, щодо працівників правоохоронного органу у зв'язку з виконанням ними службових обов'язків, продовжуючи висловлюватися на їх адресу нецензурною лайкою та виказувати погрози фізичною розправою, ОСОБА_3 став хапати за формений одяг та штовхати в різні частини тіла інспекторів ОСОБА_13, ОСОБА_11 та міліціонера-водія ОСОБА_12, що знаходилися у форменому одязі при виконанні своїх службових обов'язків¹¹⁹.

Знову ж таки, вказаний вирок суду є досить об'ємним, проте показовим.

На нашу думку, у більшості випадків мотив і мета при хуліганстві, в тому числі за ч. 3 ст. 296 КК України, нерозривно пов'язані, а, оскільки при даному виді злочину винний задовольняється самоствердженням, реалізацією своєї примхи, ефектом здійснюваних дій, то це приводить до злиття мети з мотивом.

¹¹⁹ Матеріали Єдиного державного реєстру судових рішень [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/56121772>.

Таким чином, діяння, передбачене ч. 3 ст. 296 КК України, відрізняється від інших подібних злочинів:

1) мотивом – хуліганський мотив – прагнення невихованої, егоїстичної особи до самовиразу, до самоствердження способами порушення громадської моральності і громадського спокою та проявом явної неповаги до суспільства поєднаним з опором представникові влади або представникові громадськості, які виконують обов'язки з охорони громадського порядку чи іншим громадянам, які припиняли хуліганські дії;

2) причинами конфлікту – при хуліганстві ці причини внутрішні, вони не мають логічного обґрунтування в обставинах, не впливають із обставин, не обумовлені ними;

3) прямим умислом – наявності наміру порушити громадський порядок і виявити явну неповагу до суспільства, вчиненням опору представникові влади або представникові громадськості, які виконують обов'язки з охорони громадського порядку чи іншим громадянам, які припиняли хуліганські дії.

Разом з тим, інкримінувати мотив гри та розваг хуліганам у віці від 14-ти до 16-ти років як мотив явної неповаги до суспільства видається недоцільним. Більше половини хуліганських діянь вчиняється у групі. Підлітки у віці від 14-ти до 16-ти років найчастіше вчиняють такі злочини з мотивів гри, щоби бути такими, як решта. Мотив явної неповаги до суспільства є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 296 КК України. Саме такий мотив у діяннях вказаної вікової категорії встановити та довести досить складно – вивчені нами випадки свідчать про просту констатацію його наявності, хоча насправді має місце мотив гри, який ближчим є до хуліганського, але аж ніяк не прагнення кинути виклик прийнятним у суспільстві правилам поведінки, побуту та відпочинку.

Отже, юридичний аналіз хуліганства, пов'язаного з опором представникам влади або представникам громадськості, які виконують обов'язки з охорони громадського порядку, чи іншим громадянам, які припиняли хуліганські дії, дозволяє вести мову про наступне.

Нами підтримано позицію тих вчених, які відстоюють концепцію об'єкта злочину як суспільних відносин. Встановлено, що тільки громадський порядок не може бути об'єктом хуліганства, пов'язаного з опором представникові влади або представникові громадськості, який виконує обов'язки з охорони громадського порядку, чи іншим громадянам, які припиняли хуліганські дії.

Громадський порядок як соціально-правова категорія розглядається як стан взаємовідносин різних членів соціуму, нормальної життєдіяльності як фізичних, так і юридичних осіб, встановленого порядку роботи державних органів та органів місцевого самоврядування, громадських організацій і об'єднань в цілому. У кримінально-правовому розумінні – як стан спокою, що є основою існування людини, суспільства, держави та людства.

Складовими безпосереднього об'єкта хуліганства, передбаченого ч. 3 ст. 296 КК України, є честь і гідність потерпілої особи, її спокій та безпека, тобто завдається шкода публічному інтересу, що і визначає сутнісну ознаку громадського спокою.

Додатковим обов'язковим об'єктом виступають честь і гідність потерпілих осіб, а саме представників влади або представників громадськості, які виконують обов'язки з охорони громадського порядку, чи інших громадян, які припиняли хуліганські дії, їх здоров'я та власність, а також авторитет органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян.

Потерпілими від злочину, передбаченого ч. 3 ст. 296 КК України можуть бути три категорії осіб: 1) представники влади (63 % досліджених випадків); 2) представники громадськості, які виконують обов'язки з охорони громадського порядку і державного кордону (24 % досліджених випадків); 3) громадяни, які за власною ініціативою припиняли хуліганські дії і їм заподіяно шкоду (13 % досліджених випадків).

Враховуючи той факт, що більшість хуліганських діянь законодавець сформулював як злочини з формальним складом, нами наведено аргументи на спростування твердження про те, що грубе порушення громадського порядку є наслідком злочину з віднесенням його до злочинів із матеріальним складом; злочин вчиняється виключно шляхом активних дій.

Вивчення матеріалів правозастосовної практики дозволило сформулювати висновок про необов'язковість врахування місця вчинення такого злочину та його способу – громадське місце як будь-яка загальнодоступна ділянка чи будівля з публічним порушенням спокою окремих юридичних чи фізичних осіб, оскільки хуліганство можна вчинити і неопублічно.

Нами підтримано визначення поняття опору, його видів та кваліфікації, наведених у п. 8 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 22.12.2006 р. № 10 «Про судову практику у справах про хуліганство»: як опір у значенні ч. 3 ст. 296 КК України слід розуміти активну протидію особи, котра вчиняє хуліганство (відштовхування, завдання побоїв, заподіяння тілесних ушкоджень тощо), з метою позбавити зазначених осіб можливості виконати службовий чи громадський обов'язок з охорони громадського порядку. Такий опір охоплюється ч. 3 ст. 296 КК України як кваліфікуюча ознака передбаченого нею злочину, а тому не потребує додаткової кваліфікації за ч. ч. 2 і 3 ст. 342 КК України. Якщо ж опір було вчинено після припинення хуліганських дій – як протидію затриманню, він не може бути кваліфікуючою ознакою хуліганства і відповідальність має наставати за сукупністю злочинів, передбачених відповідними частинами ст. ст. 296 і 342 КК України.

Наведено додаткові аргументи користь того, що згідно зі ст. 185 КУпАП, злісною непокорю є відмова від виконання наполегливих, неодноразово повторених законних вимог чи розпоряджень або одноразова

відмова, виражена у зухвалій формі, що свідчить про явну зневагу до осіб, які охороняють громадський порядок; адміністративна відповідальність за названою статтею настає при відсутності застосування фізичної сили з боку винуватої особи. У зв'язку із цим наголошено на неприпустимості наявності судових рішень щодо кваліфікації за ст. 185 КУпАП випадків заподіяння легких тілесних ушкоджень працівникам поліції під час виконання ними службових обов'язків (абз. 2 та 3 п. 7 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 26.06.1992 р. № 8 «Про застосування судами законодавства, що передбачає відповідальність за посягання на життя, здоров'я, гідність та власність суддів і працівників правоохоронних органів).

Доведено, що мінімальний (14-ть років) вік кримінальної відповідальності за всі різновиди хуліганських дій не є правильним і науково обґрунтованим рішенням законодавця. Протягом 2011-2016 років за вчинення злочину, передбаченого ч. 3 ст. 296 КК України, засуджено малолітніх осіб у віці від 14-ти до 16-ти років – 11 осіб, неповнолітніх у віці від 16-ти до 18-ти років – 34 особи; 67 жінок засуджено за вчинення такого злочину. Протягом 2015-2016 років за вчинення простого хуліганства (ч. 1 ст. 296 КК України) не засуджено жодну особу у вказаному віці.

Встановлено, що хуліганство, пов'язане з опором представникові влади або представникові громадськості, який виконує обов'язки з охорони громадського порядку, чи іншим громадянам, які припиняли хуліганські дії, є частиною так званої молодіжної злочинності, оскільки вік до 80% засуджених становить 18-35 років, при чому особи віці до 30 років становлять до 50 %.

Встановлено груповий характер вчинення цього злочину – у різні роки до 30 % засуджених діяли у групі за попередньою змовою або без такої, протягом 2015-2016 років цей показник досяг 50 %; до 90 % засуджених перебували у стані алкогольного сп'яніння. Обмежено осудними визнано близько 2 % осіб засуджених. За гендерною або статевою ознакою – 57 жінок. За вчинення досліджуваного злочину у групі 527 осіб засуджено. У стані алкогольного сп'яніння – 826 осіб, наркотичного – 2 особи. Працевдатних, які на момент вчинення злочину ніде не навчалися, і не працювали – 968 осіб.

Хуліганство, пов'язане з опором представникові влади або представникові громадськості, який виконує обов'язки з охорони громадського порядку, чи іншим громадянам, які припиняли хуліганські дії, характеризується тим, що:

1) майже половина з нього вчиняється у групі (приблизно 44,3 % засуджених);

2) майже 74 % засуджених осіб на момент вчинення злочину перебували у стані алкогольного сп'яніння;

3) майже 82 % засуджених осіб на момент вчинення злочину були працевдатними, проте ніде не навчалися та не працювали;

4) майже такі ж дані характерні для кожного виду хуліганства, передбаченого ст. 296 КК України.

Наведено додаткові аргументи на користь того, що хуліганство та всі його види вчиняються виключно умисно, вид умислу – прямий. Враховуючи, що ч. 3 ст. 296 КК України сконструйована законодавцем як злочин з формальним складом, то зміст прямого умислу тут полягає у тому, що особа усвідомлює суспільно небезпечний характер своїх дій щодо спочатку грубого порушення громадського порядку, що супроводжується особливою зухвалістю та/або винятковим цинізмом, а потім щодо опору особам, які намагаються їх припинити, та бажає так діяти.

Доведено, що мотив явної неповаги до суспільства як обов'язкова ознака суб'єктивної сторони та визначення поняття кримінально-караного хуліганства є визначальною для розуміння суті такого злочину. Його прояви як протиставлення себе всьому і всім, бажання самоствердитися за рахунок приниження інших осіб тощо є одними із критеріїв розмежування з іншими злочинами та правопорушеннями.

Мета вчинення хуліганства, пов'язаного з опором представникові влади або представникові громадськості, який виконує обов'язки з охорони громадського порядку, чи іншим громадянам, які припиняли хуліганські дії, повинна розглядатися у сукупності із мотивом явної неповаги до суспільства.

Встановлено подвійність мети такого злочину. Перше завжди полягає у тому, щоби позбавити уповноважених осіб можливості виконати службовий чи громадський обов'язок з охорони громадського порядку. Друге – помста або відплата за зроблене зауваження (54 % досліджених випадків), демонстрація зневаги не тільки до оточуючих, а й до держави з її атрибутами (29 % досліджених випадків), спричинити фізичний біль, моральні страждання, тілесні ушкодження (17 %).

ПЕРЕЛІК РЕКОМЕНДОВАНИХ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Александров Ю. В. Кваліфікація злочинів : навчальний посібник. Видання 3-є, доповн. та переробл. / Ю. В. Александров. – К. : Атіка, 2007. – 592 с.
2. Алфьоров С. М. Кримінальна відповідальність за погрози застосування фізичного насильства : монографія / С. М. Алфьоров, В. В. Шаблистий. – Запоріжжя : ФОП Зеленкевич Л.П., 2011. – 212 с.
3. Андрушко П. П. Злочини у сфері службової діяльності: кримінально-правова характеристика: навч. посіб. / П. П. Андрушко, А. А. Стрижевська. – К. : «Юрисконсульт», 2006. – 342 с.
4. Антипов В. В. Обставини, які виключають застосування кримінального покарання : монографія / В. В. Антипов, В. І. Антипов. – К. : Атіка, 2004. – 208 с.
5. Берзін П. С. Злочинні наслідки: поняття, основні різновиди, кримінально-правове значення : монографія / П. С. Берзін. – К. : Дакор, 2009. – 736 с.
6. Берлянд К. І. Кримінально-правова протидія хуліганству в Україні: історичний досвід / К. І. Берлянд // Право і суспільство. – 2012. – № 4. – С. 154-160.
7. Бурдін В. М. Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені у стані сп'яніння : монографія / В. М. Бурдін. – К. : Атіка, 2005. – 160 с.
8. Габуда А. С. Відмежування складу опору особам, наділеним владними повноваженнями, від однорідних адміністративних правопорушень / А. С. Габуда // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія право. – 2013. – № 3. – С. 183-191.
9. Галемін О. А. Зарубіжний досвід правового регулювання відповідальності за порушення громадського порядку, поєданого з опором представників влади чи іншим громадянам, які припиняли хуліганські дії / О. А. Галемін // Європейські перспективи. – 2015. – Вип. 7. – С. 132–137.
10. Галемін О. А. Об'єкт хуліганства, пов'язаного з опором представників влади або представників громадськості, який виконує службові обов'язки з охорони громадського порядку, чи іншим громадянам, які припиняли хуліганські дії / О. А. Галемін // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ : збірник наукових праць. – 2016. – № 3 (82). – С. 198-205.
11. Галемін О. А. Потерпілий від злочину, передбаченого частиною 3 статті 296 Кримінального кодексу України / О. А. Галемін // Вісник Кримінологічної асоціації України. – 2015. – № 3 (11). – С. 190–198.
12. Галемін О. А. Суб'єкт хуліганства, пов'язаного з опором представників влади або представників громадськості, який виконує службові обов'язки з охорони громадського порядку, чи іншим громадянам, які припиняли хуліганські дії / О. А. Галемін // Науковий вісник

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ : збірник наукових праць. – 2015. – № 3 (77). – С. 215–222.

13. Галемін О. А. Характеристика вини при вчиненні злочину, передбаченого ч. 3 ст. 296 Кримінального кодексу України / О. А. Галемін // Кримінально-правові та кримінологічні заходи протидії злочинності : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 13 листопада 2015 р.). – Одеса : Одес. держ. ун-т внутр. справ, 2015. – С. 42–43.

14. Гришук В. К. Кримінальне право України : Загальна частина : навч. посіб. для студентів юрид. фак. вищ. навч. закл. / В. К. Гришук. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2006. – 568 с.

15. Давидович І. І. Кримінально-правова охорона представників влади і громадськості, які охороняють правопорядок : дис. канд. ... юрид. наук спец : 12.00.08 / Ірина Ігорівна Давидович. – К., 2007. – 253 с.

16. Егоров В. С. Уголовная ответственность за хулиганство: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.08 / Егоров Владимир Сергеевич. – М., 2000. – 169 с.

17. Егоров В. С. Уголовная ответственность за хулиганство: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.08 / Егоров Владимир Сергеевич. – М., 2000. – 169 с.

18. Івахненко О. А. Кримінальна відповідальність за хуліганство: історичний нарис / О. А. Івахненко // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: зб. наук. праць. – 2014. – № 4. – С. 343-351.

19. Івахненко О. А. Хуліганські діяння: загальне поняття та об'єкти злочинів / О. А. Івахненко // Часопис Київського університету права. – 2015. – № 1. – С. 261-265.

20. Івахненко О. А. Кримінальна відповідальність за хуліганські діяння : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / О. А. Івахненко. – Х., 2015. – 16 с.

21. Івахненко О. А. Кримінальна відповідальність за хуліганські діяння: хуліганські злочини та склади злочинів : монографія / О. А. Івахненко ; за заг. ред. В. П. Ємельянова. – Х. : Право, 2016. – 184 с.

22. Івахненко О. А. Кримінально-правова сутність хуліганських діянь / О. А. Івахненко // Правове забезпечення оперативно-службової діяльності: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення : матер. пост. діюч. наук.-практ. сем. (м. Харків, 29 трав. 2015 р.). – Х. : Право, 2015. – Вип. 6. – С. 313-316.

23. Кваліфікація злочинів : навчальний посібник / За ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. – К. : Істина, 2010. – 430 с.

24. Копотун І. М. Громадський порядок як об'єкт кримінально-правової охорони : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.08 / Копотун Ігор Миколайович. – К., 2008. – 213 с.

25. Коржанський М. Й. Кваліфікація злочинів : навч. посіб. / М. Й. Коржанський. – [2-ге вид.]. – К. : Атіка, 2002. – 640 с.

26. Кримінальне право : навчальний посібник / О. О. Дудоров, М. І. Хавронюк ; за заг. ред. М. І. Хавронюка. – К. : Ваіте, 2014. – 944 с.
27. Кримінальне право України (у питаннях та відповідях) : навч. посіб. / [Литвинов О. М., Житний О. О., Клемпарський М. М. та ін.] за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Литвинова ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2016. – 328 с.
28. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / В. І. Борисов, В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. – 5-е вид., перероб. і допов. – Х. : Право, 2015. – 528 с.
29. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. проф. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. – 5-те вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2015. – 680 с.
30. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. – 5-те вид., допов. – Х. : Право, 2013. – Т. 1 : Загальна частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. – 2013. – 376 с.
31. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2-х т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. – 5-те вид., допов. – Х. : Право, 2013. – Т. 2 : Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. – 2013. – 1040 с.
32. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: 7-е вид. перероб. та доповн. / За ред. Є. Л. Стрельцова. – Х. : Одіссей, 2011. – 824 с.
33. Кузнецов В. В. Кримінально-правова охорона громадського порядку та моральності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / В. В. Кузнецов. – К., 2013. – 40 с.
34. Кузнецов В. В. Кримінально-правова охорона громадського порядку та моральності в українському вимірі : моногр. / Кузнецов В. В. – К. : ТОВ НВП «Інтерсервіс», 2012. – 908 с.
35. Кузнецов В. В. Злочини проти громадського порядку та моральності : [практ. посіб.] / В. В. Кузнецов, В. І. Шакурн. – К. : Вид. А. В. ПАЛИВОДА, 2007. – 160 с. – (Практика та право).
36. Налуцишин В. В. Кримінальна відповідальність за хуліганство (ст. 296 КК України) : монографія / В. В. Налуцишин. – Х. : Харків юридичний, 2009. – 252 с.
37. Налуцишин В. В. Історико-правові та порівняльні аспекти кримінально-правової характеристики хуліганства / Університетські наукові записки. – № 4 (16). – 2005. – С. 237-247.
38. Налуцишин В. В. Кримінальна відповідальність за хуліганство (ст. 296 КК України): дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.08 / Налуцишин Віктор Володимирович. – К., 2008. – 266 с.

39. Налуцишин В. В. Кримінальна відповідальність за хуліганство (ст. 296 КК України): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / В. В. Налуцишин. – К., 2008. – 18 с.
40. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д. С. Азаров, В. К. Грищук, А. В. Савченко [та ін.] ; за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. – К. : Юрінком Інтер, 2016. – 1064 с.
41. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за заг. ред. О. М. Литвинова. – К. : «Центр учбової літератури», 2016. – 536 с.
42. Осадчий В. І. Кримінально-правовий захист правоохоронної діяльності : монографія / В. І. Осадчий. – К. : Атіка, 2004. – 336 с.
43. Про захист суспільної моралі [Електронний ресурс] : Закон України від 20.11.2003 р. № 1296-IV. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1296-15>.
44. Про Національну поліцію України : Закон України від 02.07.2015 № 580-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 40-41. – Ст. 379.
45. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону : Закон України від 22.06.2000 р. № 1835-III // Відомості Верховної Ради України від 01.08.2000 р. – № 40. – Стаття 338. – З наступними змінами та доповненнями.
46. Шаблистий В. В. Теоретико-прикладні засади кримінально-правового забезпечення безпеки людини в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія ; кримінально-виконавче право» / В. В. Шаблистий. – Харків ; Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2016. – 39 с.
47. Шаблистий В. В. Теоретико-прикладні засади кримінально-правового забезпечення безпеки людини в Україні : дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук : спец. 12.00.08 / Володимир Вікторович Шаблистий. – Харків ; Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2016. – 470 с.
48. Шаблистий В. В. Удосконалення кримінально-правового забезпечення поліцейської діяльності в Україні / В. В. Шаблистий // Вісник кримінального судочинства. – 2016. – № 3. – С. 91-95.
49. Яценко С. С. Ответственность за преступления против общественного порядка / С. С. Яценко. – К. : Вища школа, 1976. – 191 с.

Навчальне видання

Галемін Олександр Анатолійович
Терещенко Анатолій Іванович
Шаблистий Володимир Вікторович

ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ ХУЛІГАНСТВА,
ПОЄДНАНОГО ІЗ ОПОРОМ ПРАЦІВНИКУ ПОЛІЦІЇ
ПІД ЧАС ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ

Методичні рекомендації

За загальною редакцією
доктора юридичних наук, доцента
В. В. Шаблистого

Видання друкується в авторській редакції

Відповідальний редактор Біла К. О.

Підп. до друку 29.01.19. Формат 60x84 ¹/₁₆.
Ум. друк. арк. 3,63. Тираж 50 пр. Зам. № 0119-04/4.

Видавець та виготовлювач СПД Біла К. О.

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої справи ДК № 3618 від 06.11.09

Надруковано на поліграфічній базі видавця Білої К. О.
Україна, 49000, м. Дніпро, пр. Д. Яворницького, 111, оф. 2
+38 (099) 7805049; +38 (067) 2100256
www.impact.dp.ua e-mail: impact.dnepr@gmail.com

НОТАТКИ